

1

אונקלוס

דברים לג הברכה

תמו

← לג"א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה * וְדָא בְרַבְתָּא דִּי בְרִיךְ מֹשֶׁה

לקט בהיר

רש"י

(א) וְזֹאת הַבְּרָכָה וְגו' לפני מותו. סמוך למיתתו" (ספרי), שאם לא עכשיו אימתי (ודרכן של לדיקים ללוות ברכתן בפרק מיתתן) שכן ילחק הוא אומר ואברכך לפני מותי זהו פשוטו, ומדרשו זה מלאך המות ליטול נשמתו עיכב משה על ידו ועמד וברכך לפני מותו לפני מלאך המות (תנ"ח):

(א) וכי מעלה על דעתך שלאחר מיתה היה משה מברך את ישראל, אלא מה ת"ל לפני, מוחו סמוך למיתתו (לשון הספרי), והוסיף רבינו להוכיח שהיה סמוך למיתתו, שהלא כל הק"כ שנה שלו היה לפני מוחו ואם לא עכשיו סמוך למיתתו לא ידענו אימתי לפני מוחו, ולא בא הכתוב לסמוך אלא לפרש (רא"ם), עוד יש בה כוונה, שעדיין יוקשה למה לנו לידע ומה בא הכתוב להגיד שהיה סמוך למיתתו, ובפרט

שידענו מן הסמוך לו לפני ולאחריו שהיה סמוך למיתתו, לזה אמר, שאם לא עכשיו אימתי, שאין ראוי לדיק מנהיג ופרנס לברך את העם ולשבתם ולרוממם בכל עת, שלא יזחה דעתם ויחגאו ויחישאו מן התוכחה (ג"א), והוא משה למדס והוכיחם עד שעה אחרונה והיה רוזה לסיים בני טוב (מ"ל): (ב) כי הגם שגדול ערך לדיק כל ימי חייו תוסף רוחו וכחו בעת אשר יגיע ליחסף אל עמיו (אדה"ח), ולא ימלא הקב"ה דבריהם, וכן אמר אליהו לחלישע (מ"ב ד' ט') שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך (מלבי"ם): (ג) אין הפי' שהמתין מלאך המות עד שנירך את ישראל, אלא עיכב על ידו בכלל שלא הניחו משה שישלטה עליו, ומת בנשיקה כדאיחא בפירוש בנחומא, ואין פי' לפני מוחו קודם שישלטה עליו מלאך המות, אלא כמו לפני פרעה ולפני עבדיו, כלומר, עמד שם ושמע בעל כרחו כשנירך משה את ישראל ולא נגע בו לא אז ולא אחר כן

אור החיים

אשר נכספה וגם כלתה נפשו לה, ועצב אנוש ירחיק הסובב רע, והגם שידוע הוא הלדיק לסבלן אחר היכולת", זה יועיל שלא לשנוא אוחס, אבל קורבה הלב היא נמנעת על כל פנים, לזה בא דבר ה' בחורתו והעיד על הלדיק ואמר כי מלבד שלא שגא אוחס ולא הרחיקם מלבו עוד לו זאת הברכה וגו', ולזה אמר וזאת בחוספת וא"ו להעיר גדר הקודם) שיסחובצ מהמאמר הסמוך והבן, וגמר אומר לפני מוחו פירוש סמוך למיתתו להעיד עוד על הפלגת לדקותו, דהגם דזמן ההרגש שהוא פרק הכסיעה) שהדבר יחייב לשנוא אף על פי כן ברך אוחס, והעיד הכתוב על הברכה היוחה מעולה ושלמה בכל לבו במה שכתב וא"ו בחילת חיבה להעיר על מה רב גדולה), עוד ירצה באומרו וזאת וגו' להיות שקדמו ברכות אחרים אברהם בירך את ילחק וילחק ליעקב ויעקב לבניו וכולן נתקבצו לראש ישראל, לזה כשבא משה לברך ישראל דקדק בדבריו

ג) א. וְזֹאת הַבְּרָכָה. לריך לדעת אומרו וזאת בחוספת וא"ו בחילת ענין, עוד לריך לדעת לחיזה ענין נאמר כל הכתוב, אם להודיע המצרך והמצתרך הלא ניכרים הם הדברים בלא פסוק זה אם היה מתחיל מפסוק ויאמר וגו', ואם להודיע כי זה היה לפני מוחו סמוך למיתתו מובנים הם הדברים ממה שלפניו ולאחריו שסמוך למיתתו היו הדברים, ומה גם כי מה לורך יש בהודעת הזמן, וגראה שנחכוון הכחוב לשבח איש האלהים מה גדלו מעשיו, הנה בפרשה הקודמת לזה סמוך למאמר וזאת הברכה מלפניה אמר הכחוב החלט הגזירה על משה למוח כאומרו עלה אל הר העזרים וגו' ומוח וגו' על אשר וגו', ואם כן יאמר האומר כי זה משה האיש טינא תהיה בלבו על מיתתו אשר היו לה סיבה עם בני ישראל אחר שרץ אחריהם כסום (מדרש הנחומא) גרמה לו מיתה בחוץ לארץ ומנעוהו מעבור לארץ

אור בהיר

(א) לשון מוכח הלכנות, ופירושו כי סבלן נקרא דוקא אם ידיו יכולת וברירה שלא לסבול והוא כופף ראשו. (ב) גדר שהוא קודם לברכה והוא שלא לשנאם הגם שיוכל להסחובצ מהמאמר ומות וגו'. (ג) ועתה ילא לפועל גרם החק שעשו לו. (ד) ואם כן אית הוא"ו נמשך על ב' חיבות, נמשך על חיבת הברכה לומר שגם ברכם וכי"ל, ונמשך גם כן על חיבת זאת לומר שלא די שהוא ברכה אלא

כי ברכתו היו שפירשו ז"ל (א) אלהי אבותיכ שהכוונה היא שמקפיד לדקד העיד כאן כי הראשונים, וה הברכה בה"א והמשוואת יוח שבהם חתעלה וידוע הוא מע אהרן ומרים (איש האלהים הנחומא) לדרו על דרך אומרו היה גזרתי וי בסיעתא דשמי כלי מוכן לקבל ולמד שלא שר ישראל כי נתק ריבוא, ואומרו בני, אולי שנת חי שהיא השני דכתיב (תהליי ההפכים שוב לברכה עמכם משה) חוסף יחסף אל עמיו למעלה מכולל באומרו וזאת

גם זאת כלומר כי כביכול. (ח) י עמכם. (י) כ וכדומה. (יב)

ולא הברכה אפר קין משה - מחלף בלתי א באוליגיה וקניאית הפזולם

נבִיא דִי ית בני ישראל קדם איש האלהים את־בני ישראל לפני

אור החיים

זכה משה שיקרא איש האלהים עד שצריך את ישראל, והוא מה שהעיר באומרו וזאת פירוש מלבד כל אשר פעל ועשה מהאשר כשהוסיף זאת הברכה אשר בירך משה את בני ישראל בזה נקרא איש האלהים:

איש האלהים (א) יחזיר הכחוצ על דרך אומרם ז"ל (ערכין י"ז.) וז"ל אם יבוא הקדוש ברוך הוא לישב צדן עם אנבהם יחזק ויעקב אינם יכולים לעמוד בפניו ע"כ, הא למדת כי מה שמועילים הדיקים צמעשיהם ובהתעלמותם בעולם הזה אינו אלא לזכות מכח הרחמים אבל צדן לא, וכאומרו דוד (תהלים קמ"ג) ואל תבוא צמעשפת את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי"י פירוש כל לדיק שיקרא חי, וכאן הודיע הכחוצ כי לדיק זה נתעלם ופעל הטוב אפילו בערך בחינת הדין הרמוז באלהים, והוא אומר איש האלהים"י, ואם יבוא ה' לעמוד עמו צדן יוכל כי הפליא לעשות הטוב והישר, עוד נחזון במאמר זה להעיד עליו כי כל התעלמו במדות הטובות הידועות לו לא היו אלא לזד ירחחו מאלהיו לא שהיה טבעו מסייעו אל הדבר, כאומרם ז"ל (יומא כ"ב:) שאלו באחת ועלחה לוי"י ודוד וכו' כי שאלו היה מטבעו מזוג ולא היה חס ומהיר לעשות ולזה באחת ששגג ילחה ממנו המלוכה לפי טבעו משערין בני עליון שאם היה טבעו של דוד אדמוני היה עושה כדוד עשר ידות, והן האיש משה יש מקום לחשוב שהיה עניו מטבעו והיה צולק"י מטבעו, לזה העידה החורה עליו שכל התעלמותו ותגבורתו הרמוז בחיבת איש היה לזד האלהים היה ירא, והוא אומר איש האלהים, עוד ירמוז על זה הדרך איש

כי צרכו היא חוספת על הראשונים, על דרך שפירשו ז"ל (ספרי) צפסוק (דברים א' י"א) ה' אלהי אבותיכם יוסף וגו' ויברך אתכם וגו' שהכוונה היא זו משלי ויברך אתכם וגו', הרי שמקפיד לדקדק אשר הוא מוסיף לברך, וכמו כן העיד כאן כי צרכו היא חוספת על צרכות הראשונים, והוא מה שרמוז במאמר זאת, ואומרו הברכה בה"א"י) מעידה החורה שהיא המעולה והמשוּבחה יותר מכולן, וגמר הכחוצ לומר הדברים שבהם תתעלה על כל צרכה, הא' אשר בירך משה וידוע הוא מעלתו כמו שכתב אלהי עולם בהוכיחו אהרן ומרים (סוף פ' בהעלותך) ושם פירשתי, ב' איש האלהים ולא ולמד מה עלמו רז"ל (מדרש תנחומא) לדרוש בחיבה זו עד שהגיעו לומר שהוא על דרך אומרם (רוח א') איש נעמי, והכוונה שמה היה גזר"י) וכו' מקיים והבן, ועיין מה שנפרש בסיעתא דשמיא בסמוך, ג' את בני ישראל שהם כלי מוכן לקבל הברכות מה שלא היה עד עתה, ולא ולמד שלא שרחה שכינה בכללותה"י) אלא על בני ישראל כי נתקבצו כחות הקדושה שהם צמספר ס' ריבוא, ואומרו את בני ישראל ולא הספיק לומר בני, אולי שנתכוון ללרף עמהם הנעלמה מעיני כל חי שהיא השכינה שהיא עם ישראל אפילו בנרה דכתיב (תהלים ל"א) עמו אנכי בצרה, וידועת ההפכים שוכ"י), שנתכוון משה שהוא השושבין לצרכה עמהם, ד' לפני מוחו כי הגם שגדול ערך משה"י) חוסף רוחו וכוונו בעת אשר יגיע העת אשר יחסף אל עמיו, ולזד הד' טעמים הגדילה ה' ויחדה למעלה מכולם באומרו וזאת הברכה. עוד ירמוז באומרו וזאת על דרך אומרם ז"ל (ילקוט כאן) שלא

אור בהיר

גם זאת כלומר ברכה כזאת. (ה) בה"א הידועה. (ו) שמדריגת נבואתו למעלה גם מהאבות. (ז) כאיש הנחר על אשמו כניכול. (ח) פי' במדרגה הכי גדולה. (ט) פירוש כל שכן כשהם צרום המעלה כגון בשעה שברכס משה ודאי שהשכינה עמהם. (י) כל ימי חייו. (יא) לל"ד פירושו של דבר זה, מדוע לא אמר איש אהוב לאלקים, או איש עבד אלקים וכדומה. (יב) ולא אמר כל אדם, או כל אנוש. (יג) שחיבת איש פירושו לדיק, כלומר לדיק במדת אלקים. (יד) פירוש על ידי עון אחת נתעלה ממנו המלוכה. (טו) בכל המדות טובות.

מותו: ב ויאמר יהוה מסיני בא

מותה: ב ואמר יי מסיני אתגדי וזהור יקרה משעיר אתחזי קנא רש"י

לקט בהיר

(סה"ז): ד משום דקשה, מה ענין כל זאת לכאן, שהתחיל לומר זאת הנרכה וגו'. והפסיק בד' פסוקים אלו עד שהתחיל לברכס, ואמר, שאין זו הפסק, שכל זאת נורך ברכה היא, מפני ב' טעמים, שהלא ברכות אלו בקש משה מהקב"ה שימלא אותם ויקיימם ואין לבא לפני מלך גדול בשאלות ובקשות בלי להקדים איזו שנה להפארת המלכות, והשנית שזמר משה רבינו לסדר כאן שנים ממעשים שעשה הקב"ה לחיבת ישראל, דרך משל כשבא שר אחד לבקש מן

המלך לטובת המדינה התחיל לומר הלא מלכות של חסד אתה וכל מעשיך להיעיב ולהתחסד לבריותיך אל תשיבני ריקם, גם יש להעמיס בדברי רבינו אלו, שהמנצח עלמו רוצה להלהיב ולקרב דעתו ורוחו נגד המתנבך כדי שיבואו ברכותיו ושאלותיו מלבו ונפשו, וכן עשה יצחק אע"ה שאמר ועשה לי מטעמים וגו' ואזולה בעבור מנצרך נפשי, גם אמר גשה נא וסקה לי בני, וכן יעקב רצה לשמוע מבנו חביבו יוסף לומר "בני הם" שבה ברכם בכל לבנו (אודה"ח): ה) בא ליישב שלא אמר הכתוב ה' "לסיני" בא (כן הוא במכילתא), שכבר בא לסיני מקודם ועשה בא מסיני לקראת ישראל, ועוד אם לא שבא לומר שבה זה שיבא לקראתם מיותר הוא בכלל, כי מה יהיה חסר אם יאמר שנתן תורה לישראל בסיני, ממילא ידענו שבא לשם, וכן מה שאמר וזרח משעיר הופיע מהר פארן אם לא דרוש חז"ל שבא להם בקבלה לא ידענו מאי קאמר, ובה נתיישב ג"כ לשון הכתוב ב' יצרו ויואל משה את העם "לקראת" האלהים ולא אמר אל האלהים, שלשון זה שייך לומר כשבא זה כנגד זה (רא"ם), גם ראונו לחוק פירושו משם, כי מאומרו מסיני בא וכול לומר פירושו מסיני נגלה עליהם, וכמו שזכרנו אונקלוס

אור החיים

המיוחד לאלהים"י) שלא קם ולא יקום כמותו, ונתכוון הכתוב בסמיכות את בני ישראל למאמר איש האלהים להגיד שמדריגה זו השיגה עם בני ישראל פי' באמלעות מה שערך בהם ומה שנסבל מהם והמסהעף מאמלעות הנהגתו הטובה עמהם השיג מדרגה זו ליקרא איש האלהים:

ב. ויאמר ה' מסיני בא וגו' (י) רז"ל אמרו (ספרי) יבא לקראת ישראל מסיני, וזרח משעיר שפתח לבני עשו ליתן להם החורה, הופיע מהר פארן שהלך גם כן לישמעאל, וקשה למה התחיל במאוחר שהיה מסיני בא שזה היה אחר שפתח לשעיר ולפארן ולא קבלו ויואל לקראת ישראל כשרצה ליתנה להם, עוד נריך לדעת למה שינה לדבר בג' לשונות בא זרח הופיע והיה לו לכוללם יחד על זה הדרך מסיני בא ומשעיר ומפארן, עוד למה בסיני הקדים זכרון המקום

אור בהיר

(יז) פירוש אחד המיוחד. יז) ולא אמר לסיני בא. יח) שהוא בא משם. יט) שאמר הופיע ואחר כך אמר מפארן. כ) פירוש כל מה שמתרבים הלומדים נחמדה הארת השכינה.

אתגדי בנברתך ועמה רבבת קד מנו אשתא או

כנגדם (מכיל' טז): עשו שיקבלו את הופיעו. (לכ"ס): ישמעאל"י שיקבו לישראל"י: מרבו

זיל זמר טעמא של וישמעאל בנו וכן בג ז"ל: ז) ראונו לזר ישראל מושך אחריו ולכפול עו"ה, מסי מרבנות כמו מ"ס

כללות השכינה מישראל, והוא השכינה מסיני להקביל עם בני ובאו אחד דרך לישראל שעברו ו מסיני בא שהי הודיע חלקי או לומר זרח והופ זריחה אחת וז יאמר על חלק (מכות כ"ג): הו גדר קטון שבב לבני שעיר גדר כי הוא למעלי

כא) פירוש בפע רשמעאל. כג) שמו של המופיע, וז ה' מפארן הופיע, שהגם שידועם ומכ בעבור שהם

וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מִתַּר פְּאָרָן וְעַמָּה רַבַּת קָרִישׁוֹן כְּתָב יְמִינָהּ מִנּוֹ אֲשַׁתָּא אֹרִיתָא יְהֵב לָנָא:

רש"י

כנגדם (מכילי כס): וזרח משעיר למו. שפתח לבני עשו שיקבלו את החורב ולא רלו (כפרי - ע"ז ב'): הופיעו. להם: מהר פארן. שהלך שם ופתח לבני ישמעאל^ל שיקבלו ולא רלו (כס - כס): ואתה. לישראל^ל: מרבבות קדש. ועמו (אונק): מקבלת^ל ויל בחר טעמא שלא יבואו בטענה מה ראו אלו להתקרב יותר מאלו, והכחוש שאומר דוקא עשו וישמעאל לומר אפילו עשו וישמעאל בנו וכן בנו של אברהם וכ"ש אחרים, ואם גם עשו וישמעאל לא קבלוה הלך משם לישראל (ג"א), וכן כתב הרמב"ן ז"ל: (ז) ראונו לומר, תיבת זרח משעיר "למו" שפירושו "לו" לישראל הנזכר בפסוק הקודם דכתיב בדרך משה וגו' את בני ישראל מושך אחרים עמו למעלה ולמטה, וכאילו אמור ד' פעמים (כדרך השיר פעמים לדג ולמשמט ופעמים להוסיף ולכפול) עו"ה, מסיני בא למו, וזרח משעיר למו, הופיע למו מהר פארן, ואתה למו מרבבות קדש: (ח) שאין מ"ם זו של מרבבות כמו מ"ם של משעיר או מהר פארן שאין רבבות קדש שם מקום לומר שבא משם, א"כ בהכרח פירושו מ"ם

לקט בהיר

מסיני אחגלי לא שיאל לקראתם, וכמו דכתיב (שמות כ' כ') לנענור נסות אחסם בא האלהים, משא"כ "לקראת" ראייה גמורה היא (ב"ב): (ו) פירש"י פארן ארץ ישמעאל דכתיב (ברא' כ"א) בהגר וישב במדבר פארן עכ"ל, ובספרי שגם אלל עמון ומואב הלך הקב"ה, ונגמ' שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון, ופשוט שכן הוא (חזן מקבלת חו"ל) כי ויל בחר טעמא שלא יבואו בטענה מה ראו אלו להתקרב יותר מאלו, והכחוש שאומר דוקא עשו וישמעאל לומר אפילו עשו וישמעאל בנו וכן בנו של אברהם וכ"ש אחרים, ואם גם עשו וישמעאל לא קבלוה הלך משם לישראל (ג"א), וכן כתב הרמב"ן ז"ל: (ז) ראונו לומר, תיבת זרח משעיר "למו" שפירושו "לו" לישראל הנזכר בפסוק הקודם דכתיב בדרך משה וגו' את בני ישראל מושך אחרים עמו למעלה ולמטה, וכאילו אמור ד' פעמים (כדרך השיר פעמים לדג ולמשמט ופעמים להוסיף ולכפול) עו"ה, מסיני בא למו, וזרח משעיר למו, הופיע למו מהר פארן, ואתה למו מרבבות קדש: (ח) שאין מ"ם זו של מרבבות כמו מ"ם של משעיר או מהר פארן שאין רבבות קדש שם מקום לומר שבא משם, א"כ בהכרח פירושו מ"ם

אור החיים

כללות השכינה אינה שורה אלא על ס' ריבוא מישראל, והוא מאמר הכחוש ה' פירוש כללות השכינה מסיני בא להקביל ישראל, ובאלה השכינה להקביל עם נבחר עם ייחאיהי^י ילאו ב' אורות וצאו אחד דרך הר שעיר ואחד דרך הר פארן לישראל שעברו דרך שם לסיצה ידועה, ולזה הקדים מסיני בא שהיא ביאה כללות השכינה ואחר כך הודיע חלקי אורה שצאו דרך מקומות הלז, ודקדק לומר זרח והופיע להעיר שלא הלך דרך שם אלא זריחה אחת והופעה אחת ממנו, ולשון הופעה יאמר על חלק מועט מהקדושה כדרך אומרם ז"ל (מכות כ"ג): הופיעה רוח הקודש במדרשינו שהוא גדר קטון שבבחינת אור השכינה, ויחס לבני שעיר גדר גדול מגדר של ישמעאל כפי מדרגתו כי הוא למעלה מישמעאל^ל, ובזה נתישבנו כל

אור בהיר

בא) פירוש בפעם אחד, לא קודם ולא אחר. בב) שיש לעשו יחוס אברהם ויזחק, וגם נולד מאשה ולא משפחה כישמעאל. בג) פירוש באתם שורת הדיבור הוא לומר תיבת הופיע אחר פארן, אבל אי אפשר לומר כן, שהרי בתיבת הופיע נכלל שמו של המופיע, והוא כאילו אמר הופיע ה', ואם יאמר מפארן הופיע, הרי הוא כאילו אמר מפארן הופיע ה', וזה אינו נכון, ולומר ה' מפארן הופיע, ג"כ אי אפשר, שכללות השכינה לא בא מפארן, ע"כ בהכרח לומר הופיע מהר פארן, וכן זרח משעיר. בד) שהגם שידועם ומכירם, שאל עליהם, כדי לשמוע מצנו אהובו שהם בניו, ובה יתעורר אהבתו אליהם. בדה) שלא אהב את ישראל נענור שהם אחיו ובני אומתו וכדומה, אלא רק נענור שה' אהב אותם. בז) אות מ"ם של מרבבות נרץ ביאור.

אֵשׁ דָּת לָמוֹ: ג. אֵף חָבֵב עַמִּים כָּל־קְדוֹשׁוֹ

ג. אף חביבנון קדושויה בית ישראל בגבורא קדושויה בית ישראל בגבורא

לקט בהיר

רש"י

המקנת, ולפי"ז לריך להוסיף חיבת ועמו התסר (כדרך השיר), שאין ואתה פירושו והביא אלה פירושו ונא, והאונקלוס אומר המכוון לא פי' המלה, גם חקר חיבת "מלאכי" שהלא קדש שם תואר הוא וחסר הנושא (רא"ם), ויהיה פי' הכתוב שהקב"ה יש לו כמה וכמה רצנות מלאכי קודש עד אין שיעור וערך, וכל הרצנות שהביא לא היו רק מקנת מן הרצנות שיש לו: ט) אמר זאת כדי לפרש חיבת "אש", ולא הייתה זאת אש גשמי כמו שהאמר שהיה מעורב בה עשן שחור, אלא כדי לנסר לאחון בני אדם אשר פסוק זה ניתן להם, וכשנשלשל נעשה מן אש שחורה דיו ומן אש לבנה קלף, ויהיה פי' הכתוב עז"ה, מימינו (כתב הבא מיד ימינו) אש דת (דת של אש) למו (נתן להם) (רא"ם), וקלת דחקות יש בדרך זה הראשון שהלא כשנתן למו לא הייתה דת של אש כי בלוחות נתן למו, ועוד שהוא מהופך ולא אמר דת אש, ולדרך השני היל"ל באש דת או מחוק אש דת, ובפרט שנכתב חיבת אמת לא אמי שפיר, לזה הביא שניהם (מ"ל: י) פי' כשנתן להם והער בער באש עד לב השמים (לעיל ד' י"א): יא) פי' ולזה לא אמר אף חובב אוחם, אלא אמר עמים דרך אגב להשמיע שעם ישראל אחד קרוי עמים, כי גוי ועם היינו הך,

רצנות מלאכי קדש, ולא כולם ולא רובם, ולא כדרך אשר ודם שמראה כל כבוד עשרו וחפארתו ביום חופתו (כפ"י): אש דת. שהיתה כחובה מאז לפניו באש שחורה" על גבי אש לבנה (ירוש' שקיים ו' א') נתן להם בלוחות כתב יד ימינו (אויק), דבר אחר אש דת כתרגומו שנתנה להם מחוק האש" (ירוש' שם: ג) אף חבב עמים. גם הצב יתירה חבב את השבטים (אויק), כל אחד ואחד קרוי עם" שהרי בנימין לבדו

אור החיים

אמרו שנחכוון לומר שהביא עמו חלק מרצנות ולא כל ולא רוב להודיע ענווהו יתברך, ולדצריהם יפרשו חיבת ואתה במקום והביא, ואין זה פשט החיבה, ואם יפרשו ואתה הוא ובא"י, אין מפורש אם הביא אפילו קנתפ"י, ואולי שסוברים שהבאת המקנת אין הכתוב לריך לאומרו, ומה שלמדנו מן הכתוב הוא שלא הביא עמו הרצנות קודש" והניחם שם, וחזן מדרכם נראה שהכוונה היא להעיר מעלתן של ישראל, כי היתה ה' לבה מעלה רצנות קודש ובה אלל ישראל, ופירוש ואתה בא בהחלט מהס"י ועשה במקומם עמו ונחלתו, וכן היה ששם צמינו לזה לישראל (שמות כ"ה ח') ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ועזב עליונים, והתמלא בספר הזוהר (הקדוש) (תרומה ק"מ): כמה נלטערו לבה השמים כשקבע ה' דירה שכינתו בתחתונים אשר בחר לו:

מיימינו אש דת למו. פירוש טעם שנחר ה' לשכון שמה בתחתונים ואתה מן רצנות קודש לפי שמימינו אש דת למו, והוא על דרך מה שאמרו ז"ל (שמ"ר פל"ג) בפסוק ויקחו לי תרומה משל למלך שהשיא ברו וכו' אמר המלך קחו גם אחי עמיה"י, והוא הטעם שנתן כאן לואתה מרצנות מטעם מימינו אש דת למו פירוש לישראל, ואומרו אש דת ולא אמר דת אש"י, להסמיך חיבת אש לחיבת מימינו להעיר שנתנה החורה מימין ומשמאל, והוא אומרו מימינו זה ימין, אש זה שמאל שהוא גבורה הרמוזה בצחינת האש משניהם דת למו, והוא סוד (דב"ר פ"ג) אש שחורה על גבי לבנה, והוא סוד קריאת החורה חושיה (יצמות ס"ב: י"י) מלד בגבורה ונוחנת עוז וממשלה מלד

החסד:

ג. אף חובב עמים וגו'. רז"ל אמרו (ב"ב ח'). אף

אור בהיר

כלומר יפרשו אותו כפשוטו, שהוא בא. (בד) שהיל"ל ואתה והביא וגו'. (כב) פי' מן הקתם אם לא יאמר כלום ידענו שהביא כל הרצנות, כסדר העולם, שהמלך ביום חופתו מביא עמו כל לבאיו, והדבר שריך להשמיענו הוא שלא היה רק "מרצנות". (ל) ופי' אות המ"ם אינו מקנת כמו לדברי חז"ל, אלא כמו מ"ם של מקיני בא. (לא) לדרכינו קשה, למה הקדים המאוחר, שהלא קודם נתן החורה לנו ואח"כ נטע אהלו בתוכינו. (לב) זה פירוש חיבת לי. (לג) והוא שורת הדיבור. (לד) פי'

שחבב ה' העמים
כן כל קדושו ציד
מנדו בלו והלקי"ה
להליכתו לשעיר ו
ביום הדין כשיאלו
להם הסיבה ואם
ושיעור הכתוב ה
שחובב עמים ש
קדושו וגו' פ
סוף פ' קדושים)
אילו אמר ואבדי
תקומה לאומות
מכאן שאם יבו
מקובלים כלאחד
פירוש מעלה זו
שהבא להתקדש
ומקובל בתחת כ
בדרך אף חו
לעמים" והוא
ואומרו והס"י
עיקר המאמר
קדושו של הב
לרגלך, פירוש
שעמדו על כו
מה שהוכו פיר
המופלג ששמע
פ"ח: שיאלה ו
נפשי יאלה בדבו
הגרים שהגס

החורה מתשת כמו
אבל באמת חרון אף
אתם תשאלו, ואתם
אללם, הגם שיעקר
להם מזה גם חיבת
פירוש הגם שלא לי
גרים מאי א"ל אע'
מבואר קן בפירוש.
מ"ס. ג

אִפְקִינוּ מִמְצָרִים וְאֵנוּן מִדְּבָרָיו תַּחֲוֹת עֲנָנָהּ נִטְלִין עַל מִימְרָהּ: בִּידֶךָ וְהֵם תָּבוּ לְרַגְלֶךָ יֵשׁוּא מִדְּבָרְתֶיךָ:

רש"י

לקט בהיר

היה עתיד להולד כשהמר הקב"ה ליעקב (ברא' י"ב) גוי וקהל גוים יהיה ממך (ברא' ע"ג): כל קדשיו בידך. נפשות הלדיקים נחזות אחרו, כענין שנאמר (ברא' י"ב כ"ט) וביחה נפש אדוני לרורכי' בצרור החיים את ה' אלהיך (ספרי): והם תבו לרגלך. והם ראויים לכך שהרי תכו* עלמני' לתוך תחתית הבר לרגליך* צטיני (ספרי): תבו. לשון פעלו הקוֹכוֹר' לתוך מרגלותיך*: ישא מדברתיך. נשאו עליהם עול הורתיך (ספרי): מדברתיך. המ"ם בו קרוב ליסודי', כמו (ברא' י"ז ע"ג) וישמע את הקול מדבר אליו, ואשמע את (קול) מדבר אליו (יש"ו כ"ג כ"ד), כמו מהדבר אליו', אף זה מדברותיך מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם עיי"ש פורפלו"ש בלע"ז, ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דבריך', והמ"ם בו שימוש משמעת לשון מן, דבר אחר' אף חוצצ עמים אף צבעת חיבתן של אומות העולם שהראית לאומות פנים שוחקות' ומסרת את ישראל בידם (ברא' ה' ה'): כל קדשיו בידך. כל לדיקהם (וקדושיהם) ועוציהם דבוק בך ולא מבו"י מאחרתך (ספרי), ואתה שומרם (ברא' ע"ג ע"ד): והם תבו לרגלך. והם מהתמלטי"ם ומתכנסים לתחת לנך*: ישא מדברתיך. מקבלין גזירותיך ודעותיך בשמחה (ספרי), ואלה דבריהם (ויב"ס):

שינוי ונסחאח • תיובתו • שהוא רדום וניק • תוכו מלשון תוך ישא מדברתיך • ישאו עליהם • יעיד •

להיות בלא מ"ם דברותיך או מדברותיך היינו הך (רא"ם): שאם חיבה זו מנוקדת בחי"ת מְדַבֵּר לא בשו"א מְדַבֵּר פירושה שהמדבר מדבר לעצמו והשומע שמע, והוא דרך כבוד למעלה, וכן יהיה כאן: (יח) מביא גם האונקלוס, שנכון הוא לפי ענינו, אבל משקל החיבה דחוק הוא לומר שפי' אות המ"ם על פי או על ידי: (יט) מביא גם דרך השני ליישב חיבת "אף" וחיבת "עמים" על נכון, אבל לפי"ל היל"ל אף אם חבב או אף כשחבב (מ"ל): (כ) פי' לא שחבבת אותם חו"ש באמת יותר מנביך ישראל, לא יהיה זאת לעולם, אלא לעיני בני אדם נראה כן, שהשפעת החסדים ניכר אלנם, משא"כ ישראל נחויים בלרה ובשציה למרק חטאתם ועונם: (כא) לא סרו ממך ולא עזבוך, והוסיף רבינו לומר ואתה שומרם (והוא מן הגמ'), כי ב' ענינים נכללו בחיבת "בידך" שאע"פ ששמאל דוחה ימין מקרבת, ואח"כ אמר הכתוב ענין שלישי והם תוכו לרגליך, שהם דוחקים ואזים להיות דוקא תחת לך, כלומר כל הצטרכותם שואלים רק ממך, ובכל לרה אליך זעקו, ומצפים לישועתך, ואינם גואלים את עצמם, והוסיף הכתוב לומר עוד ענין, ישא מדברותיך, שכל דיבורך מאמרך וגזירותך מקבלים בשמחה פי' נושאים אותם מפנמם לא מחמת כפייה והכרח: (כב) כבר פירשנוה שהיא מלשון אמנע ותוך:

וכן אמר צפ' ויחי (מ"ח ד') ונתתך לקהל עמים (רא"ם), אבל החיבה היא כל קדושו בידך (כ"ב), ואין קושיא שהתחיל בלשון רבים "עמים" וסיים קדושו לשון יחיד, כי כן דרך המשורה: (יב) קשורה בקשר החיים ויונתן בן עוזיאל תרגמו גניזא בגנו חיי עלמא, אפשר שרצונו לפרש לרורה בצרור מלשון אולר, וכן הוא בספרי "שניתנות עמו באולר", וכן נראה דעת רבינו שאומר "גנחות" אחר, כלומר דבוק וגנוח במקור הגשמות: (יג) רצונו לומר ישראל תוכו עלמן ובה פסקה זוהמת כולם, לזה הלדיקים אשר משמרים טהרתן נשארו בקדושתן וראויים לידבק באור פני מלך חיים (רא"ם): (יד) שהוא מלשון חוק ואמנע, וקבל הפעולה שמה ממנה, כלומר השליכו עלמן ונכנסו תחת ותוך ובאמנע בין שמי רגליך, ונקרא הבר רגליו של הקב"ה, שהרי שכן עליו נראשו (רא"ם): (טו) פי' קבלו עליהם, ובספרי "מקבלים" לשון הווה פי' תמיד מקבלים, ואמרו או אומרים כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, ובא העבר או ההווה בלשון עתיד, והוסיף רבינו חיבת "עול" תורתך, כי התורה או דיבורה של תורה לא שייך בה משא (רא"ם), ובדפוס הראשון הגירסא ינשאו (לשון עתיד) עליהם עול תורתך, ובקמץ כתב יד אין כאן דיבור המתחיל, אלא הגירסא ישא מדברותיך ינשאו עליהם עול תורתך, לפי"ל בא רבינו לפרש לשון עתיד שנכתוב, שפירושו תוכו לרגליך כדי לישא ולקבל עול תורתך: (טז) פי' אינו שימוש שפירושו מקמץ, שהרי קבלו ומקבלים כל מה שנלטוו, גם אינה יסוד ממש שיכול (יז) עיי"ש סוף פ' נשא וצפ' השא ל"ג ט' (ובפירושינו שם):

אור החיים

את ה' ולא מסרה למשה בהגלות משיחנו יתן ה' קבלו ועוד לעתיד ישא מדברותיך, ויחס אליו לשון הטוב ההוא, והוא אומרו תוכו לרגליך בחלק שכבר נשיאות ומעלה שחלק ההוא עליון מאוד, וכבר

וְהַתּוֹרָה צְוֶה לָנוּ מֹשֶׁה מֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב: ל וְיְהִי בִישְׁרוֹן מֶלֶךְ

וְאֹרִיתָא יְהִיב לָנָא מֹשֶׁה מְסַרְתָּה יִרְתָּא לְכַנְשֵׁת יַעֲקֹב: ה וְהָיָה בִישְׁרָאֵל מֶלְכָא בְּאַתְכַנְשׁוֹת

לקט בהיר

רש"י

כג) מורשה מלשון ירושה, תורה הק' כמו שדה ירושה הנקרא אחוזה שנשאר ונלחם נידו עולמים לדור דור: כד) ר"ל אין פי' חיצת ויהי מעשה שהיה כמו ויהי בימי אחשוורוש אלא פירושו נעשה, ולא שאלו ביציאת מצרים או בקבלת התורה נעשה מלך שהלא מלך בטרם כל יציר נברא, וממילא בכל הזמנות ובכל מין אסיפה נוחין ואומרין ה' מלך ה' מלך ה' ימלך, כלומר אין מתקבצין להוללות אלא לשמחה

ד) תורה. אשר לכו לנו משה מורשה היא לקבלת יעקב אחמוהי^י ולא נעצנה*: (ה) ויהי. הקצ"ה: בישרון מלך. תמיד^י עול מלכותו עליהם: שייני נסחאת י עיבשה

אור החיים

כתבנו מזה באורך במקומות אחרים:

ד. תורה לכו לנו משה וגו'. יש להעיר כיון שהוא המדבר הנה לו לומר תורה נותני לכם וגו', ואולי כי פסוק זה נסמך למה שלפניו על זה הדרך ישא עם ישראל מדברותיך בקול אחד כולם^י תורה לכו לנו משה וגו', וכן הם הדברים שכל ישראל יחדיו ישאו קולם בפתיחת התורה ואומרים תורה לכו לנו וגו' אנו מקבלין אותה מורשה קבלת וגו', ופירושו לכו לנו^י אפשר לפרשה לעוז מלכות כאומרם ז"ל אין לו אלא מלכות שהמליכה עלינו שעל פיה יקום דבר, וגם המלך אשר ימליכו עליהם יהיה על פי התורה ואותה יכתוב וישים לפניו כאומרם (לעיל י"ז י"ח) וכחז לו וגו', והוא מאמר הכתוב (משלי ח') בי מלכים ימלכו, ולמעלה בפסוק אף חוצב פירשנו הכתוב באופן אחר על נכון:

לכו גמר אומר ויהי בישרון מלך פירוש והויה מלך בישראל^י) זה יהיה אם יתקבלו ראשי עם וישאלו מלך אז הוא שיהיה מלך, והוא אומרם בהתאסף ראשי עם וגו' אז הוא שיהיה מלך בישרון מלבד התורה, וכמו כן מנינו שהיה מינוי מלך על ישראל בסדר זה דכתיב בשמואל (א' ח') ויתקבלו כל זקני ישראל ויצאו אל שמואל וגו' שימה לנו מלך לשפטנו, והוא עלמנו מאמר בהתאסף וגו', אבל זולת זה הנהיג זה החורב לכו למלך על ישראל, והוא מאמר הנביא להם (שם י"ג) וכו' אלהיכם מלככם שהיה החורב שכולם שמו של הקצ"ה, ואולי כי לזה רמז בהוצאת ויהי שיוורה על הצער דכתיב שם (שם) וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו הנה לנו מלך לשפטנו, וכתיב ויאמר ה' וגו' כי אחי מאסו ממלך עליהם, ועל זה נחוצה משה ואמר ויהי וגו'. עוד רמז כי מלכות ישראל תהיה מהקיימת כשהיו ישראל מתאספים ראשיהם יחד ולא יהיו כד צבד שבזה יהיה סבה שיחדו יחד שבטי ישראל, וכשישראל בגדר זה הנה הנס צרום גדר ההלכות ומלכותם תהיה זה הויה של קיום^י), ולא ולמד כי מיום שנחלקו הלצבות ונחלקו המלכויות מה עלתה בידם, וחלה סיבת עגלי ירבעם והבאים אחריו, כי ראש האובדן הוא הפירוד, וכלי המחזיק בהרכה היא השלום ויחוד הלצבות:

אור בהיר

כג) וזה אמר לשון יחיד ישא. (כ) ולא אמר נתן לנו. (כא) החליל המאמר ולא פייס אותה, שלא אמר מה יהיה אז כשיהיה בישרון מלך, ועוד מה זה אומרם ראשי עם וגמר אומר יחד שבטי ישראל. (כב) פירוש הויה חדשה. (כג) זה פי' חיצת

רש"י עמי
דישראל:
עקמא ומור
ויקבלון
במנינהון:

בהתאסף.
ראשי. כמו
שארכס^י,
באגודה אחת
מחלוקת ביני
הזכ (כנה) י"ג.
שלא חכו
מספר. ומנין
זו, כענין שאל
ויהיו בני יער
(ז) וזאת ל
ששניהם הודו
י"ה אשר חכו
עבר זר צחוכ

שלא ינח שבט
אלא פירושו סב
דכתיב (ברא' ל'
ל"ח כ"ו) לדקה
דבר זה זר הוא

ד. יחי ראו
ראו
שכתפלל על
ואולי^י) אפשר
בעדת קרח ו
וחמשים איב
משבט ראובן
שעדת קרח ל
יחי ראובן פ

ויהי. (כד)
ושלום. (כה)

Taitelboim, Hawany, No. T. 199

9

ספר

קדושת יום טוב

על התורה

הכינוי עם הקדמי האדם הנחמד בעמקו אי"י בדרו כשחוקים
איש היו רב פנינים נקבטיאל ראש עזרת אר"ל עשרת הפארת ישראל
היה ב"ב אדמו"ר הרב האון הנחמד והקדוש רבן של ישראל
מ"ק חנני' יום טוב ליפא טייטלבוים ז"ל ז"ל
האב"ד ור"מ דק"ק סיגוט יע"א



ינא לאור במהדורא חדשה ומתוקנת, עם הגה"ה מדויקת,
בהוספת מראי מקומות ומפתחות

על ידי



הוצאת
עצי תמרים

קרית יואל יע"א

ארול השע"א לפ"ק

משפטים

פכ"ב ס"א, אס כן נמלא כי כל דבריהם ניתנו
בסיני בקולות וברקים, כמו החורה שבכתב
שניתנה בזה ואין חילוק ביניהם.

→ ועל פי זה יתבאר לנו היטב נוסח הצרכה
(ברכת החורה), אשר בחר בנו מכל העמים
וכו', אשר לכאורה צריך ביאור, הרי הקב"ה
חזר על כל אומה ולשון שיקבלו החורה ולא
רלו, ואף גם זאת כי גם לעמו ישראל גם כן
הוכרח לכפותם בכפיית הר כגיגית, ואס כן
איך שיך לומר אשר בחר בנו. אך הענין מובן
על פי דברי הר"ן בדרשותיו (דרוש י) בפירוש
אשר נתן לנו את תורתו, דהיינו שנתן את
החורה לנו בדינו וברשותינו לדרוש ולהוסיף
בה, כפי שכלי עיני העדה שבכל דור ודור.
והנה זה הענין שניתן להם רשות לדרוש
ולהוסיף בחורה כפי שכלם לפי העת והזמן,
לא מלינו רק בישראל דוקא, אבל בעכו"ס אף
בשבע מלכות שלהם לא מלינו שיהיה רשות
להוסיף ולדרוש ולחדש בהם דבר, ולישראל שרי
ולעכו"ס אסור, ואס כן שיך שפיר בזה לשון
אשר בחר "בנו", כי זה הכח והמעלה לדרוש
ולהוסיף כמו שנתן לנו את תורתו, לא ניתן
לעכו"ס רק לנו עמו ישראל.

ובזה אמרנו לפרש הפסוק (שמות טו כה) שס
שס לו חק ומשפט וגו', אשר תביט
"לו" נראה כמיותר. אך הכוונה למה שאמרנו
שהחורה רמזה בזה ותורת חסד על לשונה,
להורות כי שס "לו" חוק ומשפט, שהקב"ה
שימה בפיהם לדרוש ולהוסיף דבר כפי חפצם
והשגתם, אשר לא עשה כן לכל גוי. וזה שאמר

74 ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. ברש"י
לפניהם ולא לפני עכו"ם.

(ב) ובמד"ש (שמו"ר פ"ל ס"ט) הה"ד (תהלים
קמו י"ב) מגיד דבריו ליעקב
חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי
ומשפטים כל ידעום וכו'.

(ג) ונאמר בזה לדרכינו בהקדם לבאר מקודם
גם כן דברי רש"י ז"ל כל מקום
שנאמר אלה פסל את הראשונים, ואלה מוסיף
על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף אלו
מסיני.

יתבאר בס"ד דהנה מודעת זאת דהחורה
נחלקת לעדות חקים ומשפטים,
עדות היינו כגון שבת ומועד וזכר ליציאת
ממצרים ועדות על בריאת שמים וארץ, חקים
כגון פרה אדומה וכדומה, משפטים דברים
שהשכל מחייב אותם. והנה כמו שנמלא בחורה
שבכתב החוט המשולש הזה, כמו כן נמלא
בחורה שבעל פה עדות חקים ומשפטים,
והחורה נתנה רשות לעיני העדה הדיקים
שבכל דור ודור לעשות ולהוסיף גדרים וסייגים,
הן על פי השכל, והן כנגד השכל, כמאמרם
(ספרי פי' שופטים פ"א) עה"פ (דברים י"א) לא תסור
מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, אפילו
יאמרו לך על ימין שהוא שמאל וכן להיפוך
אתה מנווה לשמוע לו, עיין ברש"י שם, אף
שזהו נגד השכל, מכל מקום מוכרחים אנחנו
לשמוע לדבריהם ולעשות על פי החורה אשר
יורו. והטעם כי הקב"ה הראה למשה בסיני
כל מה שחלמיד ותיק עמיד לחדש בחורה וייק"ר

בכל
ח"ו
רוס

שבת
נאל
ינת
ביל
ה'
ית
זון
על
זס
ור
יר
לו
זז

ר
י
ן
ה
ה
ז
ז
ז

הכחוש שם לו חוק ומשפט ושם "נסהו", לשון הרימו נס (ישעיה ס"ו), אררם נסי (שם מט כג), שזזה הרים הגבה וניסה את בני ישראל יותר מכל אומה ולשון, שאף בו' מצות שלהם אין להם כח לזה להוסיף מידי.

ובזה יש להבין גם כן המקרא קודש (דברים ד ה) ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים לדיקים ככל התורה הזאת, הכוונה גם כן במה שיש להם כח לעשות חקים ומשפטים לפי שכל עיני העדה, היינו לדיקים שבכל דור ודור, והוא ככל התורה הזאת תורה שבכתב הנחנה לנו מפיו של הקב"ה.

ובזה נבין היטב דברי רש"י ז"ל ואלה מוסקי על הראשונים, ר"ל מה שהחכמים שבכל דור ודור מוסיפים גדרים וסייגים על הראשונים, הוא אשר חשים לפניהם ולא לפני עכו"ם, כי העכו"ם אין להם כח להוסיף דבר קטן וגדול על מצות שניתן להם, אבל אנו בני ישראל הושמה התורה לפנינו לתקן כפי מה שנראה לעיני שכלי הדיקים שבכל דור ודור, ומה הראשונים, ר"ל תורה שבכתב, מסיני, וניחנה בקולות וצרכים, אף אלו מסיני בקולות וצרכים, כי הקב"ה הראה למשה במעמד הר סיני לדיקים שבכל דור ודור (פנהדרן לה:), ומה שחלמיד ומיק עתיד לחדש.

ועל פי זה יובן דברי המדרש ואלה המשפטים אשר חשים לפניהם, כלומר שניתן להם המשפטים כפי אשר יורו, הה"ד מגיד דבריו ליעקב תקיו ומשפטיו לישראל, שניתנה התורה לישראל בידם וברשותם לדרוש ולחדש כפי השגתם, אבל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום, שאין להם כח לזה כנ"ל, והדברים נחמדים למצין.

L

*

ב) ואלה המשפטים אשר חשים לפניהם. במדרש (שמו"ר פ"ל ס"א) זה שאמר הכתוב (תהלים נ"ד) ועוז מלך משפט אהב אהה כוונת מישרים משפט ולדקה ציעקב אהה עשית וגו'.

ואפשר לומר כס"ד על פי דברי המדרש (כ"ד פ"ב סט"ו) בראשית ברא אלהים וגו', בתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים הקדים מדת הרחמים וכו', שנאמר (בראשית ב ד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. והקשו המפורשים האך יתכן לומר שהיה השתנות רצון אלל הקב"ה ויאל מחשבתו לפועל ריק ח"ו.

והנ"ל ליישב הפליאה הנ"ל דודאי לא היה השתנות כלל מהמחשבה, ומראשית כזאת עשה אלהים את הדבר הזה לטובת עם בני ישראל במה שעלה במחשבה למדת הדין, דהנה אמרו חז"ל (דבר פ"ה ק"ה) כשיש דין למטה אין דין למעלה, ואז הוא הנהגות העולם ברחמים, על כן עשה ה' שיהיה מדת הדין אלל ישראל למסור להם הדינין והמשפטים בין איש לרעהו, כדי שעל ידי זה יתמלא הקב"ה עליהם ברחמים וחסדים לקיום העולם.

וזו אמרם בתחלה במדת הדין, לאשר שראה שלא יהיה העולם מתקיים אם לא יעשו דין ומשפט, וכאשר יעשו בעולם הדין יבואו רחמים מלמעלה, וזהו הקדים מדת הרחמים, שיהיה תגבורת הרחמים על ידי מדת הדין למטה. וזהו (תהלים פ"א) אלהים, היינו המדת הדין, נצב בעד אלו, אלל הדיינים למטה, ועל ידי זה יומחק הדין שלמעלה בהנהגת החסד.

ואפשר לומר שזה היה גם כן כוונת יתרו שאמר למשה רבינו ע"ה (לעיל יח יד)

מדוע אהה יוש בוקר עד ערב, אלא כל דיין שז אחת מעלה על והלא כמיב להד אכן אפשר לו לא היה דן רק כל אחד ואחד עליהם רחמים וזה פרנסתו, כ היה קשה ליתר הדיינים בנייהם אלהים נצב למנ ועל כן למה ו שאתה מבקש כ שיושעו אף בלא והכל הוא רק מדוע צריך הענ ת

ולזה השיב מו ודברים יהיה להם דבר אלי, וגם אין לו ככר סרו תגבור ברחמים כי אין מן בוקר עד עו את תקי אלהים דרכי ה' אשר עיין רמב"ן ו

וזו שאמר ה משפט מ תחלה, הוא רי הדין למטה, ומ זה רמזו במדרש אהב, שהקב"ה

12

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

בעזרת

ספר

ישב פנים

אסרות ה' אסרות מהדות, פנים מארות, זכרון לבני ישראל לדורותם,
הדרך להורותם, תוכחת מוסר, בין כסה לעשור, דבר נעתו במערים
לשמחה, זמנים לישון, ושבתות השנה הנקובים בשמותם,
על הנלו באיתותם, שמו בקרבן, ישים אור בו,
להאר עינים, רשעים לאונים, טוב לגבר כי ישא
עיל מלכות שמים, תחנה ענינו מדה
בשוב ה' את שבת ציון וירושלים

הבינו גם חקרו ביק הרב הגאון הקדוש המפורסם צדיק יסוד שלום,
אור ישראל וקדושו רבבו ופרשו מופת הרוד מאור הגולה

מרן יקותיאל יהודא טייטלבוים זצוקלה"ה

אב"ד רק"ק סיגעט יצ"ו

בעהמ"ח סה"ק ייטב לב עה"ת, וסה"ק רב טוב עה"ת,
ושו"ת אבני צדק על דהש"ע

ז"ע ועכ"ז

— חלק ראשון —

נדפס בחדש כהוצאה מתוקנת ממשותי דפוס,
בסדרו אותיות חרשות עם טראי מקומות ומפתח חרש
ע"י נכד הותן המחבר הקדוש ולהיה, היה הרחיה בנשיק
סודור אפרים יוסף דוב אשכנזי שליט"א
כהוצאת בית מסחר והוצאת ספרים "ירושלים"

תנשא לפ"ק

ברוקלין יצ"א

הוצאת
"ירושלים"
ברוקלין, ניו יארק

ונקדם עוד מה שפירש אהמ"ו ז"ל שם: הוא עשנו ולו אנחנו עמו ולכן מרעיתו (תהלים ק ג). כלומר שלו אנחנו כי הוא רועינו אבינו בחסדו יחי, ולולי זאת כבר תמנו לגוע ברעב, ולכך כתיב ולי"א באל"ף, לומר שלא כחינו ועולם ידיו עשה לנו החיל הזה, על כן לוי אנחנו בוא"ו, כי לעלמו היל"ל ח"ש (שם זה ז) כי הוא אלקינו ואנחנו עם מרעיתו ולכן ידו היום אם בקולו תשמעו, על פי דאיחא בגמרא (סנהדרין כ"ח ע"א) רבי יהושע בן לוי שאל למשיח אימתי אחי מר, א"ל היום, אחי לגבי אליהו, א"ל דאמר לי היום אחינא ולא אחי, א"ל הכי אמר לך היום אם בקולו תשמעו. ח"ש ואנחנו עם מרעיתו ולכן ידו אם כן שלו אנחנו, ולכך היום אם בקולו תשמעו אפילו קודם זמנו, וכמו שהוליאנו ממזרים בכה זה, עד כאן דבריו. ח"ש כי יראה אשר יאמר היום, היינו הנאמר היום אם בקולו תשמעו, ושלא להסתיין אולי עדיין קודם זמנו, לכן אמר בהר כי יראה על ידי עקודה שלעלמו היל"ל, והבן. ח"ש יען אשר עשית את הדבר וגו', אם כן לעלמי הכלחי, על כן הרצה ארצה וגו' וכחול אשר על שפת הים, מסעיין לא יוכל להסעיין, כי שמחי חק וגבול כחול לים על ידי עענה זו, והבן. והנה לכאורה יש לפקפק, דהרי קיימא לן בחו"מ סימן רנ"ע ס"ז דעוב וישר להחזיר, אף על גב דמדינא לעלמו היל"ל, וכמו שפירש הגאון מוכי נפחלי הכהן ז"ל הפסוק (תהלים לז ו) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא, כלומר לעת שימצא, רק לשטף מים רבים אליו לא יגיע, פירוש שאפילו אם יליל מן הנהר והשלילות יחזירונו, אף על פי שמעורח הדין שלו היא, הוצא דבריו בספר ישמח משה:

אמנם לזה הקב"ה מתנהג דווקא בדין לומר לעלמו היל"ל, וכן הוא הדין, כי ממה נפשך הרי הוא יושב על כסא רחמים ומתנהג בחסידות, ואם אמר יאמר המסעיין להתנהג בדין חלילה, יש לסתום פיו כי על פי הדין הרי לעלמו היל"ל, ואין לו טענה עלינו, כי על ידי

מה שעבר עלינו צוה הקין העבר, ולולי רחמיו יחי אשר הילינו היה מה שיהי, אם כן לעלמו היל"ל, ומכרחו כי מלפניו לבדו משפיענו ילא ואין לולתו עסק עמנו, ואז עינו יחזו מישרים. ח"ש באין מליך כו' תגיד ליעקב דבר חק ומשפט, ולדקינו במשפט דייקא המלך המשפט האוחז ביד מדה משפט, להתנהג פעם בחסידות להיות מוחל כו', ופעם במשפט לומר לעלמו היל"ל, אלא שלא תאמר חולי על זה גופיה יסעינו למה הילינו, על דרך שטענו אז בשעת קריעת ים סוף (ילקרי"ש רמז רל"ד) מה נשחנו אלו מאלו, אבל כבר השיבם השי"ת אחת דן שוגג כמיד ואונם כרלון, והיינו כי הוא חוקר לב ובוחן כליות, ויודע שרלונינו לעשות רלוננו, ומי מעכב שאור שבעיסה ושיעבוד מלכות כו'. ח"ש לפרש מה הוא המשפט שאנחנו זוכים על ידו, לכך אמר וכל מאמינים על העבר שהוא אל אמונה ואין עול, והעטם שהוא בוחן ובדוק גמחי נסחרות, ועל ידי זה הוא גואל ממות ופודה כו', וכל מאמינים שהוא גואל חוק, ולא על פי טבע ניאלנו רק על ידו יתברך, לכן הוא דן יחידי לבחי עולם, ואין לולתו עסק עמנו כי לעלמו היל"ל, וכל מאמינים שהוא דיין אמת, בחינת אמת שיש לו רגלים ומה שיהי הוא שיהיה לעתיד, בהגוי באהיב אשר אהיב, ר"ל שזה הצטיח ה' למשה אהיב עמכם בשיעבוד מלכות (שמור"ר פ"ג ו'), זה על ידי טענה שאני אומר כי לעלמי אני הכלחי, אשר אהיב לעתיד על ידי טענה זו יגאלינו במהרה אמן כן יהי רלון:

ליום ב' של ר"ה שחל בערב שבת

לג ה' יראה אשר יאמר היום וגו' (בראשית כג יד). וגם לפרש מ"ש בהפטורה (ירמיה לא טו) מנעי קלך מבחי וגו', ושבו בניס לגבולם. ולהבין למה הוסיף אברהם ולקח את האיל ויעלהו, הלא על זה לא נלעווה כלל:

דיבואר על פי מה שפירשתי (במדבר ו כג) כה תצרכו את בני ישראל אמור להם. על פי

ירש
על
על
נר,
גין
אל
ים
חין
לא
יג
הוי
הר
ני,
ס,
יא
ים
ח
נו
גל
ס
די
ה
זו
ח
זו
ע
ו
ז
ז
ז

מה דכתיב (תהלים קה מג) ויוליא עמו בששון וגו', ויתן להם וגו', בעצור ישמרו חקיו. ענינו כפי מה שבארתי פרשת בא, כי מה שילאו ישראל ממלרים קודם זמנו חכו למתנת ארץ ישראל, הוא בשביל מה שמקיימים מה שגזרו חז"ל תקנות וגזירות וסייגים לתורה, כמו שנאמר (ויקרא יח ל) ושמרתם את משמרת, עשו משמרת וגו' (מ"ק ה' ע"ח). והוא על פי המצואר בספר שבע מישראל צהלים על הפסוק (שם סז יב) אחת דבר חלקים בכתב, שמים זו שמענו בעל פה, העטם ולך ה' החסד כי אחת תשלם לאיש כמעשיהו מיד בעולם הזה, כי על שבכתב שנלעונו מאת השי"ת שגזרו בעולם הבא, ועל התוספות סייג לתורה שגזרו בעולם הזה, כמו שפירשו המפורשים (ויקרא יח ה) ושמרתם את חקותי, שעתה משמרת להתורה, אשר יעשה אותם האדם ולא יעבור עליהם, וחי בהם בעולם הזה בשביל המשמרת, אני ה' נאמן לשלם שכר בעולם הבא על גוף התורה שבכתב. ולכן זכו לארץ ישראל, כי הוא שכר עולם הזה על ידי סייג, וגם ילאו מארץ מלרים קודם זמנו, כמו שאנחנו מוסיפין על התורה לקיימו קודם זמנו, כמו תוספות שצט ויום הכיפורים שהוא דרבנן לכמה פוסקים, וחמץ מדי שעות למעלה, ואזהרה לפרוש מנשותיהן סמוך לווסתה למאן דאמר ווסתות דרבנן, וכיוצא בהן. כמו כן התנהג עמנו השי"ת מדה כנגד מדה להוליאנו חפשי קודם זמנו. ח"ש ויוליא עמו וגו', ויתן להם וגו', בעצור ישמרו חקיו צימים העתידים, שיעשו משמרת סייג לחקיו, ותורתיו ינלורו דייקא בגזירות וסייגים כאמור, היא שעמדה לאבותינו להגאל, וכמו כן גם עתה נקוה לגאלנו קודם זמנו על ידי הסייגים. ח"ש ושבו צנים לגבולם דייקא, בשביל שגבלו לעלמם. ח"ש כה חזרכו את בני ישראל ברכת עולם הזה ועולם הבא, כי אמור להם דייקא, שמקיימים גזירת חכמים הנאמר להם מפיהם מלבד שבכתב, לכן יצרך ה' בצנים ובממון (במ"ר פ"ח ה'), וישמך כמו שאתה עושה משמרת להתורה: L

וזה היה כוונת אברהם אבינו ע"ה בענין האיל, כי על גוף המלצה שכרו בעולם הבא, והוא רצה להאכיל לבניו גם שכר עולם הזה, ושכר מלצה שהוא עלמא ליכא. לכך הוסיף מדליה ויקח את האיל, שעל הוספה שכרו בעולם הזה. ח"ש (בראשית כב עז) יען אשר עשית את הדבר הזה דייקא, כלומר להקריב את האיל, וגם ולא חשכת, לכך צרך אברהם בזה ובצא, והרבה ארצה וגו' ככוכבי השמים, בצחינת רוחנית וכפירוש רש"י ריש פרשת דברים, וכחול אשר על שפת הים צרוכים בעולם הזה, וכפירוש הדברי אמת עיין שם. והנה צפרק קמח דבילה (דף ה' ע"ח) צ' ימים טובים של ראש השנה נולדה בזה אסורה בזה כו', רצה אמר מתקנת רבי יוחנן בן זכאי בילה מותרת, ושם ע"צ אף מתקנת רבי יוחנן בן זכאי אסורה, מאי טעמא מהרה יבנה בית המקדש ויאמרו אשחקד מי לא אכלנו השחא נמי ניכול כו', וכמו כן מלינו לענין חדש (סוכה מ"ח ע"ח) החקינו שיום הן כולו אסור, משום האי טעמא מהרה יבנה בית המקדש, וכמו כן החקינו כמה תקנות לענין תרומות ומעשרות בזמן הזה מדרבנן, משום מהרה יבנה בית המקדש כו'. ובזה פירש הערות דבש קראתי למחבבי המה רמינו (איכה א יע), כדאיתא במדרש (איכ"ר פ"ח ג"ד) בתרומות ומעשרות, כי ח"ל בכונה מכוונת עשו ככה, כדי לחק האמונה בלבבות ישראל להיות מחכה בכל יום שיבא, ח"ש רמינו בתרומה ומעשר, שעל ידי זה אני מחכה וסובר בכל יום מהרה יבנה, וכבר ארכו הימים בעונותינו הרבים ועוד בן ישי לא בא, המקום ירחם עלינו לרפא שבר עמו ישראל. והנה אמרו ח"ל (יומא כ"ח ע"ב) קיים אברהם אבינו אפילו ערובי תבשילין, הרי שראה וידע את כל תקנות וגזירות חז"ל. ועל דרך אסמכתא נאמר ה' יראה אשר יאמר היום, דייקא ציוס צ' מפי ח"ל לאסור נולדה בזה, הכוונה בזה ה', בשביל ה' משום מהרה יבנה בית המקדש, והכוונה למען ילפו ויחכו בכל יום, אם כן יראה בית המקדש צבנינו במהרה צימינו אמן, וכדכתיב

(ישעיה נב ח) קול נופך בעין יראה במהר או יתבאר אשר יאמר ה' (צ"ר פנ"ו י') בזמן בחורבנו שנקרא הר כנ הנאמרים מפי ח"ל משו יראה, כי אשרי המחכה לך בעקידה ויהי

לדייק ביה טובא. [א'] מגמרא (סנהדרין פ"ט שטן כו). אף חכר כא שידבר. [ב'] ויאמר קח ה' לך ליקח את ילחנ ויקח קרח (במדבר עו פס"ר פ"מ ז') שהלך יל לחופתו. [ג'] וירא את (צ"ר פנ"ו צ') עתיד ה' ושמח תאמר לעולם, ח"י מנוחתי עדי עד. [ד'] וי מפרש המדרש (שם) נר כה. [ה'] וירא והנה איי שם ע) מהו אחר, אחר אחר כל הדורות ישראל ומסתבצין בנרות, וסופ שנאמר (זכריה ע יד) וכל אלו המאמרים לר פרשת אמור (ויק"ר פ וגו' (ויקרא כג כד), ו ואתה אל תירא עב' כי הנני מושיעך מרחוי שופר צבסכ ליום חגי האוהר (ח"ג ק' ע"ב) חק לישראל הוא משפוי ליה

וב"ל לפרש כל זאת, צפרשה שופעים (דברי על אויבך וגו', והיה

וזאת הנרכה אשר ברך משה

בעזרשי"ת

ספר

ברך משה

על התורה

חלק חמישי - דברים



חידושים וביאורים, בדרך אנדה ודרוש נאמרים, על פרשיות התורה מסודרים, אשר הקרתי ודרשתי בחמלת ד' עלי בזכות אבותי ורבותי הקדושים נבג"מ זיעועכ"י

הק' משה טייטלבוים



הובא לבית הדפוס ע"י
חנניא יו"ט ליפא טייטלבוים
בן המחבר

שנת תשס"ב לפ"ק

ברוקלין, ניו יורק

הואיל משה באר את התורה הזאת

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל

אלה הכתובים אשר דבר משה אל כל ישראל

ברכה

7e

רנו, ואף גם לעמו ישראל הוכרח לכפוחם
 בכפיית הר כגיגית, ואף שיך לומר אשר בחר
 בנו. אך הענין על פי דברי הר"ן בדרשותיו
 (דרוש ז) בפירוש אשר נתן לנו את תורתו,
 דכינו נתן את התורה בידינו וצרכותינו לדרוש
 ולהוסיף זה כפי שכל עיני העדה שכלל דור
 ודור. והנה זה הענין שניתן רשות לדרוש
 ולהוסיף בתורה לא מנינו רק בישראל דוקא,
 אבל בעכו"ם אף בשבע מלכות שלהם לא מנינו
 שיהיה רשות להוסיף ולחדש בהם דבר, ואם כן
 שפיר שיך לומר אשר בחר בנו מכל העמים
 ונתן לנו את תורתו, כי זה הכח והמעלה
 שנתן לנו תורתו לדרוש ולהוסיף בה, דבר זה
 לא ניתן לעכו"ם רק לנו עמו ישראל, עכ"ד.

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים
 את בני ישראל לפני מוחו, ויאמר ה'
 מסיני בא זרחה משעיר למו הופיע מהר פארן
 ואתה מרבצות קודש מימינו אש דת למו.
 ועמדו מפרשי התורה בטעם הדבר שפחה משה
 רבינו את צרכותיו צענין מתן תורה.

3) במדרש רבה (פי"א ח"ס"ג) וזאת הברכה,
 3) במדרש זה שאמר הכתוב
 (תהלים כד ג) מי יעלה צהר ה', רצון אמרי
 מדבר במשה, מי יעלה צהר ה' זה משה,
 שנאמר (שמות יט ג) ומשה עלה אל האלהים,
 ישא ברכה מאת ה' זה משה, אמר רבי
 תנחומא, אל תהי קורא בו ישא, אלא ישא
 ברכה לאחרים. ויש להבין שייכות ענין ומשה
 עלה אל האלהים לפרשה זו.

והנה דעת לנכון נקל שכדי לדרוש ולחדש
 בתורה ה' נלך כח הפלפול להבין דבר
 מחוד דבר ולדמות מילתא למילתא, ולפי זה י"ל
 דכיון שראה משה רבינו במעמד הנבחר צמתן
 תורה אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את
 תורתו, כי בשעה שהחזיר הקב"ה את התורה
 על כל אומה ולשון לא הזכיר להם ענין חידושי
 תורה כלל, אבל בני ישראל עלו ונחטלו על כל
 האומות במה שניתן להם רשות לדרוש ולהוסיף
 בתורה ובמלכות, משם הבין שרצון העליון
 מסכים ליתן את הפלפול לכל בני ישראל כדי
 שיוכלו על ידה לסכל ולפלפל בדברי התורה
 ולהוסיף בה לזרים ופרחים כיד ה' העוצה
 עליהם.

וי"ל בהקדם דברי הגמרא (נדריס לח.) אמר
 רבי יוסי בר חנינא, לא ניתנה תורה אלא
 למשה ולזרעו, ומשה נהג זה עוצת עין ונתנה
 לישראל, מהיצ רצ חסדא ואותי לזה ה' בעת
 הכיח ללמד אחכם (דברים ד יד), אלא פלפולא
 בעלמא, ופירש"י פלפולא בעלמא, להבין דבר
 מחוד דבר הוא דניתן למשה ונהג זה עוצת
 עין ונתנה לישראל. ויש להבין מדוע באמת
 נתן משה רבינו את הפלפול לישראל, ולכאורה
 אם ניתנה מן השמים רק לו ולזרעו מהיכח
 תיהי שרצון העליון מסכים ליתנה לכל בני
 ישראל.

וע"ז זה ירמוז הכתוב וזאת הברכה אשר ברך
 משה איש האלהים את בני ישראל, כי
 ידוע מאמר ח"ז הייטב לצ זללה"כ על הפסוק
 (במדבר ו כג) כה הצרכו את בני ישראל

אמנם ביאור הדבר על פי מה שכתב ח"ז
 זללה"כ בקדושת יו"ט (פ' משפטים) על
 נוסח הברכה אשר בחר בנו מכל העמים ונתן
 לנו את תורתו, דלכאורה ח"ז שהרי הקב"ה
 חזר על כל אומה ולשון שיקבלו התורה ולא

ונתקשו המפרשים בטעם שפתח משה רבינו את
הברכות בענין מתן תורה.

וי"ט על פי מה דאיתא בדברי חז"ל (תנא דבי
חליבו זועא פי"ט) שיעקב ועשו חלקו
בשני עולמות, יעקב נטל עולם הבא, ועשו נטל
עולם הזה. וציור מרן החתם סופר ז"ל בהורח
משה (פ' חולדות) שהיתה הכוונה שיהיה יעקב
איש הם יושב אוהלים, ועשו כזבולן המספיק
מזון ללומדי תורה, ומהאי טעמא ציקש יחזק
חצינו לתת הברכות לעשו, כדי שיוכל להספיק
כל טוב עולם הזה ליעקב היושב על התורה
ועל העבודה, אבל רבקה אמנו היתה מכרת
את עשו ויודעת שהוא אינו מכיר ערך תורה
ומאווה ולא יתן ליעקב כלום, ולא יהיה אפשרות
ליעקב לעבוד ה' וללמוד תורה, לכך סבבה
רבקה שיצרך יחזק את יעקב בצרכה עולם
הזה, כדי שיוכל לעבוד ה' כרצונו ויחיה
חרווייכו בידו, עכ"ד.

והנה איתא בספרי צפרשחן, ה' מסיני בא
זרח משעיר למו, כשעלה המקום ליהן
תורה לישראל, הלך צחילה אל בני עשו,
ואמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לו
מה כהוב צה, אמר להם לא הרצת, אמרו
לפניו רצונו של עולם כל עמנו של אביהם רוצה
הוא, הלך לו אל בני עמון ומואב, אמר להם
מקבלים אתם את התורה, אמרו לו מה כהוב
צה, אמר להם לא תנאף, אמרו לפניו רצונו של
עולם כל עמנו של ערוה שלהם היא, הלך
ומלא את בני ישמעאל, אמר להם מקבלים אתם
את התורה, אמרו לו מה כהוב צה, אמר להם
לא תגנוב, אמרו לפניו רצונו של עולם כל עמנו
של אביהם לסעים היא, לא היתה אומה
באומות שלא הלך ודיצר ודפק על פתחה אם
יראו ויקבלו את התורה, ולא קבלוה.

ומעתה יהפך מאמר הכהוב וזאת הברכה
אשר צרך משה איש האלהים את בני

אמו"ר לה"ם, שעל ידי אמירת חידושי תורה
לפני בני ישראל משפיעים עליהם ברכה מרובה.
וזכו הכוונה וזאת הברכה אשר צרך משה איש
האלהים את בני ישראל, היינו שנהג בהם
טובה עין ומסר להם כח הפלפול לחדש חידושי
תורה, ומכאן זה יזכו להשפעת ברכה בכל עת,
אך שמא האמר מהיכן ידע משה רבינו שרצון
העליון מסכים ליהן את הפלפול לכל ישראל, על
זה ממשיך ואומר ה' מסיני בא זרח משעיר
למו הופיע מהר פארן ואהה מרצבות קודש,
ודרשבו חז"ל (עבודה זרה ב:) על מה שהחזיר
הקב"ה את התורה על כל אומה ולשון, ומשם
נראה בעליל ענין אשר צחר צנו מכל העמים
ונתן לנו את תורתו, כי אף שהחזיר הקב"ה
את התורה על כל האומות, מכל מקום בני
ישראל עם קרובו נחטלו על כולנה שניתן להם
הרבות לדרוש ולהוסיף בתורה, ולא עשה כן
לכל גוי, ומזה הסביל משה רבינו שרצון העליון
מסכמת ליהן כח הפלפול לישראל כדי שיוכלו
לדרוש ולחדש בתורת ה'.

ורבן הסמך המדרש ודרש, זה שאמר הכהוב
מי יעלה צהר ה' זה משה שנאמר ומשה
עלה אל האלהים, כי צבעה בעלה משה למרום
לקבל התורה, צעה שהוא נתן לו הקב"ה כח
הפלפול, ועל זה ממשיך המדרש יבא ברכה
מאת ה' זה משה אל הוי קורא צו יבא אלה
יבא ברכה לאחרים, כי משה רבינו נהג צה
טובה עין ונתן את הפלפול לכל ישראל, וצוה
הביא ברכה לאחרים, כי צנח הפלפול וחידושי
תורה יזכו ישראל לברכה מרובה בכל עת.

*

וזאת הברכה אשר צרך משה איש האלהים
את בני ישראל לפני מותו, ויאמר ה'
מסיני בא זרח משעיר למו הופיע מהר פארן
ואהה מרצבות קודש מימינו אש דת למו.

מלא רוח חכמה פייסמך משה את-
 ידיו עליו וישמענו אליו בני-ישראל
 ויעשו באשר צוה יהוה את-משה:
 1. ולא-קם עוד ב-ישראל ב-משה
 אשר ידעו יהוה פנים אל-פנים: יא לכל-

בר נון מלי רוח חכמתא ארי
 סמך משה ית ידוהי עלוהי
 וקבילו מנה בני ישראל ועבדו
 כמא רי פקיד יי ית משה: י ולא
 קם נביא עוד ב-ישראל כמשה רי
 אתגלי לה יי אפין באפין: יא לקב



לקט בהיר

רש"י

זכרים ונקבות (פדרי"ח י"ז): (י) אשר ידעו ה' פנים אל פנים. שהיה לבו גם ברי"א ומדבר אליו בכל עת* שרובה כענין שנאמר (שמות ל"ג ג) ועתה העלה שטיי נוסחאות * בכל שעה ושעה שירצה ויסבין מהניט הוד כבוד תפארת מלכו, אלא כשר גדול שלית מיוחד הנא בכל יום וכל עת הזורך להתייעץ בעניני המלכות

אור החיים

לא העירו על זה"ק, גם נטרדו בשמחת ביאת הארץ הטובה. עוד אפשר שבמיתת משה חקף ראו דבר חדש ששרתה שכינה על יהושע ולקחו נחמה, משל למי שנאבדה לו מרגליות מלא אחרת במקומה לו יהיה שאינה דומה אף על פי כן יתנחם זה, ולזה לא זכו כולן, והוא מה שסמך למאמר ויזכו ויהושע בן נון וגו' ק"א, מה שאין כן במיתת אהרן אבדו מרגליות ולא מלאו במה יתנחמו, והגם שנחמנה אלעזר החתיו לכהן גדול, אף על פי כן לא זוכים על חסרון כהונה גדולה אלא על חסרון תועליות שמעלמו"ק"ה שלא היה להם תמורה:
 י. ולא קם עוד ב-ישראל רמו שכל השגת נביאתו עתה, ואומרו עוד פירוש ולא יקום עוד כמוהו, ואומרו ב-ישראל רמו שכל השגת נביאתו היחה באמלעות ישראל, ולא ולמד מהשנים שהיו ישראל נזופים לא נדבר עמו ה', ורז"ל דרשו (ספרי

אור בהיר

הוא מעשה רע. קבג) שלא יאל ממנו דבר רע, כגון ביאת הכנעני. קבד) והוא טעם על חסרון חיבת כל קבד) אובח שלום ורודף שלום. קבז) חיבת עוד מיותר. קבז) גם הוא מיותר שפשיטא הוא. קבח) היכן גזירתו של מאמר זה שאמר לכל האוחות וגו' ולכל הדיד וגו' ולא אמר מה היה אז. קבט) ולא רק לפעמים היחה לו מדריגה גדולה האחת. קב) כדי לקיים מצות אליו ששמעון. קבא) ולא יעל להוסיף ולא לגרוע אלא לעבוד את ה' במצוות התורה עכ"ל. קבב) ופירשטו שם שעל היס לא נעמרה האמונה בהם שידבר אלקים עם האדם וחי ונעמד הנבחר נשלמה בהם גם אמונה זאת. קבג) הגם שלא

הָאֵתָת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַחוּ יְהוָה
 לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעָה וּלְכָל־
 עַבְדָּיו וּלְכָל־אֶרְצוֹ: יב וּלְכָל הַיָּד
 הַחֹזְקָה וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר
 עָשָׂה מִשֶּׁה לְעֵינַי כָּל־יִשְׂרָאֵל: חֹזֵק

אֵתָא וּמוֹפְתָא דִּי שְׁלַחַהּ יי
 קְמַעְבַּר בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם קְפָרְעָה
 וּלְכָל עַבְדֵּיהּ וּלְכָל אֶרְעָה:
 יב וּלְכָל יָדָא תְּקַפְתָּא וּלְכָל
 חֹזְנָא רְבָא דִּי עַבְד מִשֶׁה לְעֵינַי
 כָּל יִשְׂרָאֵל: חֹזֵק

לקט בהיר

רש"י

והמדינה: (כב) פי' הלמו ידיו הקדושים אור מופלא
 רוחני שברוחני, ומי יכול להשיג חוקת יד גדול כזו, שהלא
 מכות הגדולות וקריעת ים סוף וכו' כבר אמר בפסוק
 הקודם, ובתרגום יונתן שהרבותא שקבל בידו שמי לוחות
 אבנים כבדים משקלם ארבעים סאה, ולפי"ז שייך על הלוחות
 השניות: (כג) פי' לא עשה להם מורא גדול אלא הוציאם
 והנילם מן מורא גדול, וראיתי מפרשים שאמרו כוונת רבינו
 ע"פ זוה"ק קפ"ג שהמדבר השממה רשות ומקום
 ס"מ וכת דליה, אשר נכחו שלמשה כפו אותו ודרכו עליו
 ונשמרו ממנו וזהו המדבר הגדול והנורא, וכיון הוא: (כד)

אל ה', עמדו והשמעה מה ילוח ה' לכם (במד' ט"ח):
 (יג) ולכל היר החזקה. שקבל את החורב
 בלוחות^(כג) בידיו (ספר'): ולכל המורא הגדול. נסים
 וגבורות שבמדבר הגדול^(כד) והנורא (כג): **לעניני כל**
ישראל. כ"י שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם^(כ"ה),
 שנאמר (ש"י) ולא שברם לעיניכם (כג), והסכימה דעת
 הקצ"ח לדעתו, שנאמר (במות ל"ד ה') אשר שברת^(כ"ו)
 יישר כחך ששברת (כ"ג י"ד):
 חסלת פרשת וזאת הברכה

אין זה מוסק על האמור, שהרי קבלת הלוחות לא היתה לעיניהם ונסים וגבורות שהנילם ששוט שהיתה לעיניהם, ולכל
 היומר היל"ל אשר עשה לכל ישראל, אלא לרמו על מה שאמר ואשברם "לעיניהם" (במ"ח): (כה) פי' לא הלך להחייץ
 ולשאל אלא שם לעיניהם נשאו לבו, ומה זה השבת והמעלה שעשה כן, שהסכימה דעת הקצ"ח לדעתו: (כו) פירש"י בשנת
 פ"ו. אשר, אישור (מלשון אשרי מי שלא חטא) שאישרו ושיבחו על שירתו, ובכ"ב פירש"י קרא יחידה הוא וכו' ללמדך
 שהוא מן הדברים שעשה משה רבינו ע"ה מדעתו והסכימה דעתו לדעת המקום עכ"ל, אשרינו שכנה לנו, וכומו יגן עלינו,
 והוא יבא ויגאלינו, במהרה בימינו אמן:

אור החיים

ואמר ולא קם נביא עוד בישראל וגו'^(ל"ז), הטעם כי
 משה נתן כל האותות מה שאין נביא אחר עושה
 כזה ואין לריך לומר כולן, ועוד לכל היר החזקה
 שהוא קריעת ים סוף שבו האמינו, ולכל המורא
 הגדול שהוא צמעמד הר סיני שבו גמרו להאמין לא
 יקום עוד נביא שיעשה כזה, וגמר אומר לעיני כל
 ישראל פירוש שהם צענמם ראו הדברים ולא לצד
 האמונה כסדר שעושים בשאר הנביאים הבאים
 אחריו, אלא בעיניהם ראו כי משה נביא ה' אמת
 וחורתו חורת אלהים חיים אמת:

אור בהיר

נשמע מהקצ"ח צענמו. (קנ"ד) פי' הכתוב בא להשמיענו הלכה זו שכתב הרמב"ם ו"ל ואמר שאל תמחין כשנא אליך נביא שיעשה
 כמו משה רבינו ע"ה שהרי זאת אי אפשר שהרי לא קם וגו', ואמר הכתוב ה' טעמים מדוע לא קם, אי ידעו ה' פנים אל פנים, כי לכל
 האותות וגו', ג' יד החזקה שהוא קריעת ים סוף, ד' מורא הגדול שהוא מעמד הנסתר, ה' לעיני כל ישראל:

אקוד ואשתחזה בדרך כריעה - ואשמח בהשלמת וזאת הברכה

ובזה נשלם משנה תורה - זכרה לי אלהי לטובה

ויזכני לתורת אמת תמימה וטהורה

א ויהי אחרי כן
 לאמר: = משה
 אלה-ארץ אשו
 רגלכם בו לכם
 הנגהר הגדול נ
 גבולכם: ה לא
 עמך לא ארפך
 הארץ אשר-נני
 ככל-התורה א
 בכל אשר תל
 למען תשמר י
 הלוא צויתין =

ויצו יהושע
 לאמר הכינו
 לבוא לרשת
 ולגדי ולחצי
 אתכם משה
 הזאת: = נשיו
 הירדן ואתם
 אשר-יגית יהו
 נתן להם ושב
 יהוה בעבר
 נעשה ואל-כל
 אליה רק יהיר
 את-פיה וי

בְּבוֹרֵי אֲדַמְתָּךְ תָּבִיא בֵּית יְהוָה
 אֶלְהֶיךָ לֹא־תִבְשַׁל גְּדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ: פ
 שביעי זכו ויאמר יהוה אל־משה כתב־לך
 אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל־פִּי א
 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אֶתְךָ בְּרִית
 וְאֶת־יִשְׂרָאֵל: כח וַיְהִי־שֵׁם עִם־יְהוָה
 אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא
 אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלְּחָת
 אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים:
 כט וַיְהִי בַּרְדָּת מֹשֶׁה מֵהָר סִינַי וַיִּשְׁנֵי

בבוורי ארעה תיטי לבית מקדשא
 ריי אלהיך לא תיכלון בשר
 בחלב: כז ואמר יי למשה כתב
 לך ית פתגמא האלון ארי על
 מימר פתגמא האלון גזרית עמד
 קים ועם ישראל: כח ויהוה תקן
 קדם יי ארבעין ימין וארבעין
 לילון לחמא לא אכל ומא לא
 שתי וכתב על לוחאי ית פתגמי
 קמא עשרא פתגמין: כט ויהוה
 בר נחת משה ספורא דסיני

ותרין לוחי ספורא
 למשה במחמה מן סורא
 לא ידע ארי סיני ויו יקרא
 במלכותה עמה: ל ויחזא
 וכל בני ישראל ית משה
 ויו יקרא דאפוהי

רשי
 משה. כשהצוה לוחות אחר
 כי קרן. לשון קרנים, שהן
 קרן, ומהיכן זכה משה לקר
 (ס"ר - תנ"ח) מן המערה שני

ישראל ממעלה משה אשר נ
 אהבן וכל בני ישראל אח
 בדרת משה מהר וגו'.
 איזה מקומה"י,

כפל לומר ברדחו מן הכר ו
 בסמוך ברדח משה וגו'. עוז
 הודיע הכחוב שלילת ידי
 שידיענו תחילה ענין קירו
 לריך לדעת מי הודיעו למשי
 ואם הודיעוהו למכ לא
 ההודעה. אכן יתבאר הי
 הכחוב אחר זה כי נתן
 בתמידות זולת בעת לימודו
 למכ לא נתן משה מסוכ כ
 בזמן שלא היה מלמד אה
 הכחוב ומשה לא ידע זה כ
 פניו מסוכ קודם וראה א
 עור פניו, ועדיין יקשה על ז
 ירגיש צעל חי בדבר נוס
 פנים, לזה הקדים הכחוב
 ממנו הידיעה ואמר ברדח
 בכוחו זהר לו יהיה שני
 הדבר כי יבחיכו פניו מאו

רשי
 אדמתך. משבעת המינים האמורים בשבח
 ארנך^{כז}, ארץ חטוב ושטורה וגפן וגו' (דברי הי"ח),
 ודבש היא דבש תמרים^{כט}: לא תבשל גדי. אזכרה
 לבשר וחלב^{כט}, ושלשה פעמים כתוב בתורה אחד
 לאכילה ואחד להנאה ואחד לאיסור ביסול (הוי"ו)
 קשי^{כט}: גדי. כל ולד רך במשמע, ואף עגל וכבש, ממה
 שהולך לפרש בכמה מקומות^{כט} גדי עזים למדח
 שגדי סחם כל יונקים במשמע (הוי"ו קי"ג): בחלב
 אמו. פרע לעוף שאין לו חלב (חס)^{כט}, שאין איסורו
 מן התורה אלא מדברי סופרים (ס: זכז) את
 הדברים האלה. ולא אהי רשאי לכחוב תורה
 שבעל פה^{כט} (כ"ר - יישן ס"ג): (כט) ויהי ברדת

והוליא את האכילה בלשון ביסול לומר שאינו אסור מן התורה רק דרך ביסול (יו"ד פ"ו א'), אבל לא ע"י כיבוש ומליחה
 (ש"ך), ועיין לעיל פ' משפטים (כ"ג י"ט) מה שפירשנו שם באריות: (סד) פ"י שאם היה הכחוב אומר כן רק במקום
 אחד היינו אדרבה לומדים משם צננין אב שחם גדי פירושו גדי עזים, אבל מאחר דכתיב כן בכמה מקומות, א"כ הוא שני
 כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים (גמ"ר), ועיין עוד מזה צפ' משפטים: (סו) ובגמ' דרשו עוד כמה דרושים, לא חלב
 זכר, לא חלב שחוטא, לא חלב בהמה טמאה, ובאר רבינו בדרוש זה שזה הוא המתאים יותר לפי פשוטו (רא"ם): (סז)

לקט בהיר

סב) מתיבתא אדמתך המיותר דריש ליה, אבל זאת בלבד לא
 די, שהלא יש בארץ ישראל יותר מו' מינים, אלא סמך על
 מה שדרשו צפ' תבוא ג"ש ארץ ארץ משם מוכח שמה שאמר
 הכחוב כאן אדמתך פירושו שנה אדמתך (רא"ם): (סג)
 פ"י ולא דבש דבורים שאינו גידולי קרקע ובכורים נאמר
 „פרי“, אבל אין רלונו לומר שמביא הדבש מן התמרים, אלא
 כמו שמביא רש"י דברי רז"ל צפ' תבוא לגבי זית שמן
 שפירושו זית שהשמן אגור נחובו, כמו כן דבש פירושו
 תמרים שיש בהם דבש, אבל השמן והדבש משקין הם ולא
 פרי (ג"א): (סד) פ"י לאו דוקא גדי שהוא רך אלא כל
 בשר, ולאו דוקא חלב אמו, אלא כל חלב, ואמר הכחוב גדי
 ולא אמר בשר, לפי שבבשר נכלל גם בשר בהמה טמאה
 משא"כ גדי, ואמר חלב אמו למעט העוף כלקמן (רא"ם).

אור החיים

כאומרו (תהלים מ') וחורחק בתוך מעי, גם נמשלה
 למים (תענית ז'). ואם היה אומר לא אכל ולא
 שתי יש במשמע כל מין אכילה ושתי:
 כמ. ויהי ברדת וגו'. אמר ויהי לשון לער לרמוז
 מה שנכוו כל הלזיקים שבחמה

לבי זה וכו':
 כח. לחם לא אכל וגו'. הולך לפרע לחם ומים
 ולא הספיק לומר לא אכל ולא שתי
 לדייק בדבריו בא כי דוקא לחם ומים הוא שלא אכל
 ושתי אבל אכילה אחרת ושתי אחרת אכל ושתי

רנז) שאם הגזירה היא שלא ידע
 הדקדק, ויהי ברדת משה

ספר

בית הלוי

על דרוש ומילי דאגדתא

בו יבוארו ענינים עמוקים בעניני ברית בין הבתרים, ברכות יעקב, גלות ישראל במצרים, גאולת ישראל ממצרים, מעמד הר סיני, לוחות ראשונות ושניות, חטא העגל, חטא המרגלים וענשם. וכן בעניני תשובה, קריאת שמע (בכל מאורדך), עזיבת החטא ושכרה, גמול הרשעים, עונש ביטול מצוות בעידן ריתחא, אריכות הגלות. ובעניני צדקה, וכו'.

מאת רבנו הגדול אור ישראל וקרושו רשכבה"ג מרן יוסף דובער הלוי זצוקללה"ה בן מו"ה יצחק זאב הלוי זצוקללה"ה נין ונכד הגאון הגדול בדורו מוה' חיים זצוק"ל אב"ד דק"ק זולאזין זיע"א

מופיע עתה בהוצאה חדשה ומפוארת

בסידור מחדש של כל הספר באותיות מרובעות מאירות עינים, בהגהה מדויקת, ותיקון מאות טעויות, הוספת מאות מראי מקומות, חלוקת קטעים, ועוד מעלות טובות. כמו כן הוכנסו לפניו ההשמטות שנוספו על ידי המחבר במהדורה שניה.



פעיה"ק ירושלים תוכב"א
שנת תשנ"ז לפ"ק

ממצרים ויאמר כי אהיה עמך כו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את אלהים על ההר הזה, ואיתא ברש"י שם דמשה רבינו שאל באיזו זכות אתה גואלם, והשיב לו זכות גדול יש להם בהוציאך את העם כו'. ולדברינו יתפרש דמשה שאל באיזו זכות גואלם כאמצע, והשיב לו דעל ידי שיקבלו התורה על ההר הזה יפקע מהם השיעבוד של מצרים שיש עליהם. זהו שאמר המדרש על תנאי כך הוצאתם ממצרים שתמסרו עצמיכם על קדושת שמי, דאי לאו דנתקדשו קדושת הגוף הרי היו צריכין להיות עוד במצרים. וכן מובן טענות משה רבינו דאמר הוצאתם ממצרים על מנת שאם יחטאו תמחול להם, דעל ידי זה שנתקדשו קדושת הגוף אף על פי שחטאו ישראל הם וכמאמר המדרש שהבאנו כראשית הדרוש אלו בעלי תשובה, וכמו שנתבאר:

בא הובא דברי המדרש שאמר משה כלום הוצאתם ממצרים על מנת שאם יחטאו לא תמחול להם, הוצאתם ממצרים שאם יחטאו שתמחול להם. וגם זה אינו מוכן מה שייך זה ליציאת מצרים. רק הענין דהנה בכרית בין הבתרים נגזר עליהם שיהיו ארבע מאות שנה והם לא היו אלא רד"ו, וכבר מבואר בדרושים הקודמים דבאמת הוציאם כאמצע הזמן דעל ידי שישראל קבלו התורה ונתקדשו בקדושת ישראל פקע מהם השיעבוד וכמו שאמרנו (יכמות דף מו א) הקדש חמץ ושיחורור מפקיע מידי שיעבוד, ובמסכת גיטין (דף מ ב) מבואר דרק קדושת הגוף מפקיע מידי שיעבוד, ורק כיון שישראל נתקדשו בקדושת הגוף פקע מהם שיעבודם של מצרים, ובזה יבואר לנו המשך הכתוב פרשת שמות (ג יא) ויאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל

דרוש יח

אותה להם ככתב, אמר לו לא, מפני שגלוי לפני שעתידין אומות העולם לשלוט בהן וליטול אותה מהם כו', אלא המקרא אני נותן ככתב והמשנה והתלמוד והאגדה אני נותן להם בעל פה שאם יבאו אומות העולם וישתעבדו בהם כו' עכ"ל המדרש, ולמדנו ממנו דמשום הכי לא ניתן הכל ככתב משום שאומות העולם היו נוטלין אותו גם כן וכמו שראינו אחר כך בימי תלמי שהעתיקו להם התורה שבכתב ולא היו ישראל מובדלין מהם ומשום הכי נתן בעל פה שלא יקבלו אותו מהם וישארו ישראל מובדלין מהם, וכמו שאנתנו רואין עתה בחוש דעיקר המבדיל בין ישראל לאומות העולם הוא רק הך חורה שבעל פה, וסמכו דרשתם על הפסוק כתב לך את הדברים האלה זו תורה שבכתב, ובא למעט אינך כי על פי הדברים האלה, היינו שבעל פה, כרתי אתך ברית ואת ישראל. וזהו גם כן כוונת הגמרא במסכת גיטין (דף ס ב) אמר רבי יוחנן לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל, וזהו עיקר המבדיל שביניהם. והנה טעם זה שייך אחר שיהיו ישראל בגלות, וכמו דאמר במדרש הנ"ל שגלוי לפני שעתידין אומות העולם לשלוט בהן וליטול אותה מהם ובככל היה צריך להתחזק בהבדל יותר ויותר, ואם כן זה שייך בלוחות האחרונות דאחר שנשכרו לוחות הראשונים נגזר על ישראל להיות בגלות אם יחטאו עוד יותר, אבל קודם שנשכרו הרי איתא במסכת עירובין (דף נד א) אלמלא לא נשתברו הלוחות אין כל אומה ולשון שולטת בהם שנאמר חרות על הלוחות חירות כו', ואם כן בשעת נתינת לוחות הראשונים היה יכול להיות הכל ככתב. ובאמת דהך פסוק דכתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל, דמהך פסוק ורש המדרש דהמשנה והתלמוד ואגדה מוכרחין להיות בעל פה, וכן במסכת גיטין (דף ס ב) דרש מהך פסוק דדברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרו ככתב הרי כתוב בפרשה כי תשא אתר מעשה העגל, וכשנתרצה ליתן לוחות השניות אמר לו פסוק זה, ובודאי נראה מזה

בילקוט פרשת כי תשא (רמז תו) איתא וז"ל מהיכן נטל משה קרני ההוד כו', ר' יהודה בר נחמן אמר כשמשנה כתב את התורה נשתייר בקולמוס קימצא והעבירו על ראשו ומשם נעשה לו קרני ההוד כו'. כל ההוד שנטל ממתן שכר אבל הקרן קיימת כו'. וכשיטלו הצדיקים שכן יטול גם הוא, שגאמר הנה ה' אלהים בחזק יבא וזרעו מושלה לו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו, עכ"ל הילקוט. והנה דברי המדרש הללו מופלאים מאד סתום וחתום ומי יעמוד בסודו. ורק אמרנו לפרשו בדרך הדרוש ולהסביר בו קצת. גם יש להבין מה דמסיים דכשיטלו כל הצדיקים שכן יטול גם הוא, מופלאים מאד, דכי צריך לומר דמשה רבינו יטול שכרו לעתיד כשארי הצדיקים, ומאי אשמעינן המדרש בזה. והנה הפסוק אמר (שמות לד כט) ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו, ומשמעות פשט הכתוב נראה דעל ידי זה שדיבר עמו זכה לקרני ההוד ועל ידי דיבורו עמו קרן עור פניו, ומלבד דלפי הנראה אינו אותו הענין שמרמו לו המדרש, עוד זאת יש להבין בהפסוק עצמו דהרי גם מקודם דיבר עמו פעמים הרבה ומדוע עתה זכה על ידי הדיבור לקרני ההוד:

עוד איתא בילקוט פרשת כי תשא (רמז שצג) על פסוק (שמות לב יט) ויהי כאשר קרב משה אל המחנה, נסתכל משה בלוחות וראה הכתב שבהן פורח וכבדו על ידי משה ונפלו מידו ונשכרו, ויש להבין כוונתו, מהו זה שפרח מהן הכתב. וגם יש להבין הכוונה מה דאמר דנעשו כבדים על ידו:

הנה במדרש פרשת כי תשא (רמז תד) על פסוק (שמות כו כז) כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית (ועם) [ואם] ישראל. ואיתא במדרש רבה (שמות רבה מו א) וז"ל אכתוב לו רובי תורתו כמו זו נחשכו (הושע ח יב), בשעה שנגלה הקב"ה בסיני ליתן תורה אמר למשה על הסדר מקרא ומשנה ותלמוד ואגדה, שנאמר (שמות כ א) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר אפילו מה שהתלמיד ותיק שואל לרב כו' אמר לו משה אכתוב

כ

כ

להדיא דמהך קרא דועליהם ככל הדברים דאיירי בכתיבתן של הלוחות מרבה מיניה גם משנה ותלמוד וכל התורה שבעל פה, ורק גבי לוחות שניות כתיב בפרשה כי חשא (לו) א) פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים וכתיבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שכת, אמר לו שיחזור ויכתוב לו אותן הדברים שהיו על הלוחות הראשונים בעת ששיברו, דהרי התורה שבעל פה לא שיברם כלל ולא היה עליהם בעת השבירה דהרי פרחו להם מקודם וכמו שנתבאר. וכן אמר שם אחר כך (פסוק נח) ויכתוב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברים, אמר שכתב עשרת הדברים דזהו הכלל של תורה שבכתב. וכשנראה בפסוק, לא נזכר בשום מקום לענין הכתיבה עשרת הדברים רק באחרונים ולא בראשונים, דבפרשת כי חשא אמר בראשונים מזה ומזה הם כתובים דמיניה דרש בירושלמי דשקלים הנ"ל גם מקרא משנה כו', ובאחרונים כתיב ויכתוב כו' עשרת הדברים, ובפרשת עקב כתיב נמי בראשונים ועליהם ככל הדברים ואחר כך בשניות אמר ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון (דהוי בנס מכתב אלהים) את עשרת הדברים. והא דכתיב בפרשת ואתחנן בראשונים (ו יג) ויגד לכם בריתו אשר צויה אתכם לעשות עשרת הדברים ויכתבם על הלוחות, הרי הך עשרת הדברים קאי על ההגדה דהם שמעו מפיו העשרת הדברים ואמר ויכתבם על הלוחות ועליהם היה כתיב כל התורה כולה ודקדוקיה וכמו שנתבאר למעלה. ועיין בזהוה חדש על רות וכוונה הקדוש פרשת כי חשא נראה משם ראייה ברורה לכל הנאמר לעיל:

והנה על ידי זה שניתן להם אחר כך בעל פה נתעלו בה ישראל מעלה גדולה יותר, דמקודם דכל התורה היה רמזו בהלוחות היו ישראל והתורה שני עניינים דישאל הם המקיימים להתורה ושומרים אותה והיו אז בכחינת כלי שמונה בו התורה וכמו ארון הקודש שמונה בו הספר תורה והוא תשמישי קדושה, אבל אחר כך דניתן להם התורה שבעל פה נמצא דישאל הם בכחינת קלף של תורה שבעל פה, וכמאמר הכתוב (משלי ג, ג) כתבם על לוח לכת, וכמו שהקלף של ספר תורה הוא עצם הקדושה ולא תשמיש, דהקלף והכתב שכתוב בו שניהם ביחד הם ספר תורה, כמו כן התורה וישראל כולא חד הוא. אמנם לא כל אדם יוכל להשיג כל התורה שבעל פה כמו שהיו על הלוחות הראשונים, רק כל אחד ואחד זוכה בה לפי מדרגתו ולפי יגיעתו בתורה הקדושה, ורק משה רבינו השיג כל מה שניתן בכח אנושי להשיג בהתורה, ונמצא נעשה גופו קדוש כגוף של תורה שבעל פה, וכמו שבלוחות הראשונים היו כתובים כל התורה שבעל פה, כמו כן אחר כך היו כתובים בראשו של משה כל מה שניתן לאדם רשות להשיג בהתורה שבעל פה, ונמצא שאצל משה רבינו חזר הכל כמו שהיה מקודם השבירה, רק ניתוסף לו על ידי זה עוד מעלה גדולה דבכתילה היו כתובים בהלוחות ואחר כך נכתבו בו ובראשו. ועיין בעירובין (דף נד א) אלמלא לא נשתברו הלוחות לא היה תורה משתכחת מישראל שנאמר חרות על הלוחות דכשהיו מסתכלים בהלוחות ידעו כל הדברים ומה שהיה נצרך להם בהתורה, והשכחה בלימוד התורה

מוכרח לומר דבראשונים היה הכל בכתב דכל מה שהתלמיד ותיק עתיד לחדש היה הכל נכתב על הלוחות על ידי כתב אלהים שהיה בנס, וכמו מן וסמך שבלוחות דבנס היו עומדים, וכמו כן היה עליהם בנס כל התורה שבעל פה. ועיין בירושלמי דשקלים פרק ו' (היא) מזה ומזה המה כתובים (והאי פסוק כתוב גבי לוחות ראשונים) חנינא כן אחי רבי יהושע אומר בין כל דיבור ודיבור ודקדוקיה ואותיותיה של תורה. הרי להדיא דהכל היה כתוב בהם. ועיין במסכת שבת (דף קד א) ואמר רב חסדא כתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ, כגון נכוב בוכן, בהר רהב, סרו ורס, תפסה הגמרא הני שלשה תיבות שאינם כלל בעשרת הדברות ורק משום דכל התורה היה כתוב בהם. ורק אחר כך כשחטאו ונגזר גלות אם יחטאו עוד נתן להם המשנה והתלמוד והאגדה בעל פה משום הטעם דאמר במדרש הנזכר למעלה:

ובנה נוכל לפרש הא דאמר בילקוט הנ"ל דנסתכל משה בלוחות וראה הכתב שבהן פורח וכברו על ידי משה, פירוש דהך של תורה שהיא עתה בעל פה שהיה כתוב בהם פרח מעליהם כיון דמעתה ישתעבדו בהם העכו"ם ואי אפשר שוב ליתן להם הכל בכתב, ונמצא דאז לא נשתיר כיד משה רק הך שבכתב לתודא, ולא היה אצלו תורה שבעל פה כלל כי פרח והלך לו, ובעל פה הרי אז לא נמסר לו כלל ונשאר חללו, רק הך דבכתב לתודא. ומשום הכי כבדו על ידו של משה כי התורה שבכתב בלא הבעל פה אי אפשר להיות בשום אופן, דמי מפרש לנו מהו תפילין והאיך דין כתיבתם והאיך עושים ציצית, ומהו פרי עץ הדד, ובכל מצוה ומצוה רבו הפרטים והדינים שבה והספיקות שלא נדע אותן רק על ידי תורה שבעל פה. ועוד דהרי התורה בעל פה הוא המחזיק והשמירה להשבכתב, וכמו שאנו רואין בחוש דהכופרים בתורה שבעל פה הגם דבפיהם מאמינים בהתורה שבכתב מכל מקום אם נתבונן במעשיהם אין מתחילין לקיים אפילו מקצתה ועוברים עליו לגמרי, וזהו שאמר המדרש במליצתו וכבדו על ידי משה ונשתברו, כי הוא דבר הבלתי אפשר להחזיק בידו התורה שבכתב בלא תורה שבעל פה ואי אפשר להתקיים כלל ונשתברו:

והנה כשנתבונן בפסוקים נראה כמעט מפורש להדיא בפסוק כן, דהרי כמו דדרש במדרש הנ"ל מדכתיב וידבר ה' את כל הדברים האלה לאמר, שאמר לו הקב"ה למשה כסיני מקרא משנה הלכות ואגדות ואפילו מה שהתלמוד שואל לרב, ויצא להם זה מריבוי דכל הדברים דמשמעו כל התורה כולה אמר לו, והרי כמו כן אמר הכתוב הנאמר בלוחות ראשונים בפרשה עקב (דברים ט"ו) ויתן ה' אלי את שני הלוחות כו' ועליהם ככל הדברים אשר דבר [ה'] עמכם בהר, הרי דגם בכתיבתן של הלוחות אמר ככל הדברים, וגם כן נתרבו בכתיבתן גם משנה ותלמוד ואגדה. וז"ל הירושלמי פרק ב' דפיאה (היד) ריב"ל אמר, עליהם ועליהם, כל ככל, דברים הדברים, מקרא משנה גמרא ואגדה אפילו מה שתלמוד ותיק עתיד לחדש לפני רבו כבר נאמר למשה בסיני, מה טעם יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא, משיבו חכירו ואומר לו כבר היה לעולמים. הרי

שהבאנו לעיל, דאילו לא נשתברו הלוחות היו למדים ואינם שוכחין. וגם הרי ניתוסף להם צער ויגיעה על ידי היצר הרע המכלכל אותם גם בעת לימודם. וכראשונים לא היה יצר הרע שולט בהם וכאמרם במדרש (שיר השירים רבה א טו) כשאמר אנכי נקבע תורה בלבם, וכשאמר לא יהיה לך נעקר יצר הרע מלבם, חז"ל הילקוט סוף יהושע (רמז לו) משנשתברו הלוחות נגזר עליהם שילמדו תורה מתוך הדחק ומתוך טירוף הדעת, ומתוך כך שכרו כפול ומוכפל לעולם הבא שנאמר (ישעיה מ' י' סב יא) הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו, דרש מהך קרא לשכר כפול ומוכפל. והנה במשה רבינו הוחזרו הכל כמקודם ועל ידי זה זכה לקרני ההוד, ומשום הכי לא היה שוכח לימודו, ואם כן לכאורה היה מקום לאומר שיחסר לו השכר כפול ומכופל שיטלו שארי צדיקים הלומדים ושוכחים ולומדים מתוך הדחק וטירוף הדעת וביגיעה רבה. זהו שמסיים המדרש כל ההוד שנטל הכל ממתן שכר כו' וכשיטלו הצדיקים שכרן לעולם הבא אותו שעה הוא נוטל שכרו שנאמר הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו, פי' פירוש דיטול השכר כפול כשארי הצדיקים, ומביא להך קרא דמהך קרא גופיה הוא דדרשינן דיטלו שכר כפול. והטעם דמשה רבינו יגע בארבעים היום כל מה שבמציאות האנושי להיות מיגע עצמו על התורה, ונמצא גם הוא זכה לה על ידי יגיעתו, וכבר אמרו חז"ל (שמות רבה א טו, ל ד, מ א) שהתורה נקראת על שמו וכמו שאמר הכתוב (מלאכי ג כב) זכרו תורת משה עבדי משום שנתן נפשו עליו, כוונתם שיגע במסירות נפש היותר גדולה שיש במציאות כח אנושי כעולם, ומשום הכי זכה גם להשכר כפול:

נתחדשה אחר כך, וכמשה רבינו חזר כמקודם וכראיתא (במדרש רבה) [בתנחומא] (כי חשא טו) כל ארבעים יום היה לומד תורה ושוכח ואחר כך ניתנה לו במתנה, וזהו כמו שנתבאר:

והנה כל ארבעים יום התפלל משה רבינו שיתן להם את התורה שנית ונתרצה לו הקב"ה ואמר לו פסל לך שני לוחות אבנים ועלה אלי ההרה ואכתוב כו' והיה סבור משה לכתוב הכל וכמו שהיה בראשונים, וכמו דאיתא במדרש הנ"ל שהתפלל משה על זה ואמר אכתוב אותה להם שיהיה כולה בכתב כמקודם ויזכו כולם למדרגה הראשונה למדים ואינם שוכחים, והשיב לו הקב"ה שלא יתן להם כולה בכתב, רק כתב לך זה מקרא, אבל המשנה והתלמוד יהיו מעתה בעל פה, וזהו שהמשילו חז"ל בדבריהם ונשתייר קימצא בקולמוס והעבירו על ראשו, כי הוא הכין עצמו ורצה לכתוב הכל ואחר שכתב המקרא הפסיקו באמצע מבוקשו ולא הניחו לכתוב יותר, וכתבו להנשאיר בראשו של משה ולא על הלוחות, ומשום הכי כמו שהלוחות היה זיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו כמו כן זכה הוא לקרני ההוד כי נזדכך גופו כהלוחות שבעל פה. והא דאמר במדרש נשתייר קימצא בקולמוס, הוא משום דסבירא ליה כו' אלעזר דאמר במסכת גיטין (דף ס ב) תורה רובא בכתב ומיעוטא בעל פה יעו"ש. ומשום הכי אמר קימצא. וזהו גם כן ביאור הכתוב כי קרן עור פניו בדברו אתו, דעל ידי שדיבר אתו דהיינו התורה שבעל פה קרן עור פניו וכדברי המדרש הנ"ל.

והנה בהלוחות השניים נתחדשה צער ויגיעה גדולה להלומדים, חזא שנתחדש להם שכחה וכמו

אשר ידעו ה' צנחנית דעת, [ו]לכל היד החזקה
 זו קריעת ים סוף וגו', כמו שפירש הראב"ע,
 אשר עשה משה בשם אקו"ק צנחנת דעת,
 וכדכתיב (משלי ג, כ) בדעתו תהומות נבקעו.
 ועל זה אמר, שהרי לעיני כל ישראל בראשית
 ברא אלהים א'ת ה'שמים ו'אח ה'ארץ, כלומר,
 בראשית של א'ת ה'שמים ו'אח ה'ארץ ברא
 אותן יחד, וכמאן דאמר בגמרא חגיגה (יב.)
 שמים וארץ נבראו כאחד, והיינו בכח שם זה
 המחבר אותן, וזוה השם עשה משה הנסים:

(ד) יתבאר כי איתא בזהר (הקדמה) דף ד'
 (ע"ב), בראשית, רבי שמעון פתח
 (ישעיה נא, טו) ואשים דברי צפיר, בכל מיני
 דאמחדש באורייתא על ידא דההוא דאשתדל
 באורייתא, עביד שמים חדשים סחימין דרוין
 דחכמתא, ומכל שאר מילין דאורייתא דמתחדשין
 אחעבידו ארץ חדשה, ועל דא כתיב ואשים
 דברי צפיר וגו' לנטוע שמים וליסוד ארץ,
 השמים לא כתיב, אלא שמים, ולאמר לציון,
 אינון מילין דמליינין, עמי אחא, אל תקרי כו',
 אלא עמי אחא, למהוי שותפא עמי, מה אנא
 במלולי דילי עבדית שמיא וארעא, אוף הכי
 את, ע"כ דבריו. נראה כונתו לפרש אומרו
 בראשית דהכי קאמר, בראשית ברא אלקים
 השמים והארץ, ואחר זה בורא האדם שמים
 וארץ חדשים על ידי חדושי תורה:

ובזה נראה לי לפרש הא דכתיב להלן (ג, ד)
 אלה תולדות השמים והארץ בהבראם
 ביום עשות יי' אלהים ארץ ושמים. דקשה,
 תולדות למה לי, ומהו לשון תולדות שעל זה
 אמר יי' אלקים. ותו קשה, דכאן הקדים שמים
 לארץ, ולהלן הקדים ארץ לשמים. ותו, דכאן
 אמר השמים הארץ צה"א, ולהלן קאמר ארץ
 ושמים. וגם מה דקיים ארץ ושמים, לכאורה

כפל ולמותר. ולפי מה שכתבתי יתבאר הכל,
 כי נראה לי טעם שיש ללדיקים כח לעורר חסד
 להקדימו לדין הוא מכח שמחדשין דברי תורה
 וזוה נעשו שותפים להקב"ה, כמו שכתב בזהר
 הג"ל, והדת ניתן ששותף אינו יכול לעשות
 דבר מבצעדי דעת שותפו, ומהאי טעמא נאמר
 (שם י"ח, י) המכסה אני מאברהם וגו', שרץ
 לעשות מדעתו. ומפני שצפה הקב"ה שעתיד
 אברהם והדומה לו להיות שותף עמו בכיכול,
 והם השוקדים על תקנת העולם לעורר עליו
 רחמים, לכן עמד והקדים מדת הרחמים
 ושיתפו. וזה סוד בהבראם, שאמרו (וזהר לך פו):
 אל תקרי בהבראם אלא באברהם, וזיה כתיב
 עשות יי' אלקים, כלומר בזכות אברהם, דמצינו
 שהיה שותף, דכתיב המכסה אני, והוא
 המעורר חסד, על כן שיתף והקדים הוי"ה
 לאלקים:

והגה, בפרק קמא דבבא קמא (ג, ארבעה
 אבות, וכן גבי שבת אבות מלאכות,
 מכלל דאיכא תולדות. וכמו כן נאמר כאן,
 דהשמים והארץ מעשי ידי יוצר צ"ה הם
 הנקראים אבות, ואיכא תולדות, הם השמים
 והארץ חדשים מעשה בני אדם על ידי חדושי
 תורה. וזוה נחא הכל, תחילה אמר בראשית
 ברא אלקים את השמים ואת הארץ, צה"א
 הידועה, והקדים שמים כי ברא עליונים תחלה,
 אבל להלן קאמר אלה תולדות השמים והארץ,
 כלומר (בשציל שצפה הקב"ה) אלה תולדות של
 השמים והארץ בהבראם (על ידי בני אדם,
 היינו שמים וארץ חדשים), לכך ביום עשות
 הוי"ה אלהים (הקדים ושיתף מדת הרחמים)
 ארץ ושמים, כי בתולדות שהן החדשים מבני
 אדם, תחלה האדם בורא ארץ חדשה מנגלה,
 אח"כ זוכה לנסתר ובורא שמים חדשים. וכיון

ששיתוף הוי"ו
 הקדים ארץ ו
 קאי על עשות.
 על אומרו א
 חדשים. [ו]מנ
 וכדכתיב לנטוע
 כתיב, וכ

וזהו שאמר
 האל ה
 הרחמים, הרי
 שם משותף לנ
 בורא השמים
 נוטים שמים
 תולדותיה, ארץ
 שותפים עמו נ

ה) יתבאר

במחשבה לברא
 מתקיים, והקדי
 הדין, והיינו ז
 הוי"ה אלקים.
 להצין הסמיכו
 הגדול אשר
 בראשית ברא
 אומרו בראשית,
 רש"י (להלן, לא)
 בגמר מעשה
 על מנת שיקבל
 להצין למה
 בראשית

ונראה כי ה
 מרחק
 העולם אף אם

על פי דכתיב (שמואל א יב, כג) כי לא יטוש ה' את עמו וגו' כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם, ואמרו חכמים (מדרש שמואל טו) אין הואיל אלא לשון התחלה. ובפתיחה לספר המקנה (אות ה) הביא פירושו (פנים יפות, פר' יתרו ד"ה אישא במדרש שמואל) משום דאיחא במדרש אנכי ולא יהיה לך (שמות כ, ב"ג) הוא בדרך תנאי, שאמר אנכי יי' אלקיך אם לא יהיה לך אלהים אחרים וגו', וקיימא לן בדיני תנאי (אה"ע סי' לח ס"ג) דבעינן תנאי קודם למעשה, אבל אם הקדים המעשה, התנאי בטל ומעשה קיים. וכיון שאמר אנכי יי' אלקיך, שהוא המעשה, קודם לתנאי שהוא לא יהיה לך, ממילא אפילו ח"ו עוברים על התורה אפילו הכי המעשה קיים, והיינו דכתיב כי לא יטוש וגו' כי הואיל ה' לעשות, שהתחיל במעשה, ע"כ דכריו. וידוע דעת הרמב"ם (אישות פ"ו ה"ד) דבעי מעשה ממש קודם לתנאי, או בטל. ואם כן אם היה מתנה התנאי הנ"ל בתחלת הבריאה, אם ח"ו לא יקבלו ה' חומשי תורה יהרס העולם, וה' חפץ בקיומו בכל אופן, ולכן בתחלה ברא עולמו, ובגמר מעשה בראשית התנה התנאי, והרי זה מעשה ממש קודם לתנאי, דהתנאי בטל ומעשה קיים. והיינו להפוסקים דגם בעל מנת בעינן תנאי קודם למעשה, עיין אבן העזר סימן ל"ח (ס"ג). ולהרמב"ם (שם הי"ו) דבעל מנת לא בעינן דיני תנאי, יש לומר דבאמת לא היה התנאי בעל מנת, כי אם באם, והבן:

וזו שפירש רש"י לדרכו בראשית ברא אלקים שבתחלה עלה במחשבה לברא במדת הדין, היינו שעלה במחשבה להתנות התנאי הנ"ל בתחלת הבריאה, ואז היה התנאי קיים. וראה שאין העולם מתקיים, ולכן הקדים מדת

ששיתוף הוי"ה אלקים היה בזכותם, על כן הקדים ארץ ואח"כ שמים, והאי ארץ ושמים קאי על עשות. וגם יש לפרש מה דכפל, דקאי על אומרו אלה תולדות, שהן ארץ ושמים חדשים. [ו]משום הכי לא כתיב ביה ה"א, וכדכתיב לנטוע שמים וליסוד ארץ, השמים לא כתיב, וכדאיחא בזהר הנ"ל, והבן:

וזוהו שאמר הנביא (ישעיה מב, ה) כה אמר האל ה', פירש רש"י בעל הדין ובעל הרחמים, הרי שותפות, והקדים האל, כי הוא שם משותף לחסד וגבורה כידוע (זהר ו' לא). בורא השמים ונוטיהם, הם בני אדם, שהם נוטים שמים חדשים. רוקע הארץ ונאלאיה, תולדותיה, ארץ החדשה, לומר, בזכות אלו שהם שותפים עמו כביכול, ברא עולמו בשיתוף מדת הרחמים, כאמור: L

(ה) יתבאר בראשית ברא אלקים [א, א]. דהנה פירש רש"י בתחלה עלה במחשבה לברא במדת הדין, וראה שאין העולם מתקיים, והקדים מדת הרחמים ושיתפה למדת הדין, והיינו דכתיב (להלן ג, ד) ביום עשות הוי"ה אלקים. נראה לבאר הדבר הזה, גם להבין הסמיכות (דברים לה, יב) לכל המורה הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ברא וגו', ולתת קושית רש"י על אומרו בראשית, ע"ש. והוא, על פי מה שפירש רש"י (להלן, לא) יום הששי, הוסיף ה' בששי בגמר מעשה בראשית, לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו ישראל ה' חומשי תורה. ויש להבין למה התנה התנאי בגמר מעשה בראשית, ולא התנה בתחלה:

ונראה כי ה' עשה זה בכונה, מכח שהוא מרחם על בריותיו ורואה בקיום העולם אף אם ח"ו לא יקיימו התנאי. והוא,



ספר

כתר ראש

אשר בדברים האלה קשרתי כתר לראשי, למען יהיו הדברים האלה מאירים לנגד עיני, לזכרון תמיד, מה ששמעתי מפי אדמו"ר הנאון רשכבה"ג וכו'

רבינו חיים זצ"ל נ"ע מוואלאזין

איזה מעשיות מה ששמע מפי רבו מלאך ה' צבאות

רבינו ר' אליהו זצ"ל מוויילנא

וכמה דברים מה שידעתי וראיתי בעיני,

וכן מה ששמעתי דברים אמתיים על אדמו"ר ר' חיים נ"ע.

תלמידו שזכה לשמש את רבינו ר' חיים זצ"ל שלש שנים רצופות

ואשר האציל עלי מוז תורתו וצדקתו

אשר הכהן בעל המתבר ספר ברכת ראש על מסכת נוזר וברכות

אב"ד סיקסק וסערשאב.

נכתב הדברים האלה לזכרון בפה קק וואלאזין ע"א בשנת תקע"ב לפ"ק

ערוך ומסודר מחדש

ועליו נלוו

ליקוטי הגר"א והגר"ח

השואות ומקורות מדברי רבינו הגר"א ושאר כל ספרי רבינו הגר"ח

מקורות וביאורים

לבאר ולברר את דברי רבינו

ועוד הוספות רבות

שנת התשע"ב לפ"ג פעיהק ירושלם תוכב"א

(ו) חידושי תורה. וכל שכן חידושים אמיתיים לאוריינות המתחדשים ע"י האדם אין ערוך לגודל נוראות נפלאות ענינם ופעולתם למעלה, שכל מילה ומילה פרטית המתחדשת מפי האדם קוב"ה נשיק לה ומעטר לה ונבנה ממנה עולם חדש בפני עצמו והן הן "השמים החדשים והארץ החדשה" שאמר הכתוב כמ"ס בהקדמת הזוהר וכו'.

נו
כ [יא] (ו) חידושי תורה נקרא כל מה שלומד יותר ומתבררים הדברים מחוורים אצלו, כל זמן שאתה ממשמש בהם אתה מוצא בהם טעם כ"ט, וכשמרבה לחזור נתבאר בזה טעמים ופירושים שנתחדשו וזה נקרא חידושי תורה^ל. [יב] בין שהוא מחדש, או אחר, רק שיצא הדבר לאור^ל.

[יא] ענין חידושי תורה נקרא כל מה שלומד יותר ונתבררו הדברים אצלו ונתחווירו, כי כ"ז שממשמש בהן וכו' וכשחוזר יותר נתברר אצלו טעמן ופירושן, וזה נקרא אצלו חידושים.
 [יב] ל"ב וכן בחידושים יהיה שוה בעיניו מה שמחדש בעצמו או שחידשו חבריו רק ישמח שיצא הדבר לאור.

[נפש החיים שער ד' פ"ב]

וגם העיקר לאחוז בספרת הישרה ואשר אינה ישרה לאמיתה של תורה גם אם מחודדת אותה תרחק, וכד דייקת שפיר משכה של גדולי הראשונים והאחרונים ז"ל לא נשתנחו אלא בספרת ישרה, כל הישר בספרת גדול מתבררו.

ומי יסער זכותו הגדול שזיכה [הגר"א] את דורו ודורות הבאים במה שהאיר לנו את הדרך הישרה בענין עסק התורה, רוח קדשו עברה ומטהר את עניי אופל הלימוד המבולבל הנ"ל בדרך עקש ופתלמול שכבר השתמש מאד, והוא ז"ל ברוחו עקרו והפכו על פניו, בראות תלמידיו הגאונים והרבנים הגדולים ומכמי קהילתו [שהיה בה בימיו כמה מגדולי הדור] שהגם שהיה לו לב חריף להפליא עכ"ז עס עינו ולבו בחידושי התורה אך לדרך הישרה ע"ד רבותינו הראשונים ז"ל, ובלתי אל נקודת האמת עיניו, ומתם נתפרסם בכל מדינתנו, וכמפורסם בכל מדינתנו שהוא ז"ל היה אור תורה לנתיבותינו, שממנו ואילך הונהג דרך עסק התורה אלל רובא דרובא מחכמי הדור והתלמידים אך בדרך הישרה לאמתה של תורה, ולכל בני ישראל היה אור.

מקורות וביאורים

כת. שאלות [עד, סד].
 כט. עירובין נד:
 ל. כתב החזון איש [אגרות ח"א סי' דין]: אל תתארה לחידושים ארוכים, לא כח החידוש חסר לך אך באמץ שכלך לאמת ומישרים אינך מסוגל לחידושים הרגילים הממוגים בהזנחת הנקודה האמיתית על הרוב, ואל נא תדחוק את עצמך לחקות את המפלפלים המתפלפלים, בהוסיפך בשקידתך תוסיף אמנם לחדש בתורה. אבל ענין החידושים פי' הגר"ח מוולאזין זצ"ל בהיות שאין עומק התורה שבעל פה מתגלה אלא אחרי רוב השקידה והעמל, כח המתגלה מיקרי חידוש, וכל המוסיף בקנינים שהתורה נקנית בהם

מוסיף ידיעה יותר ברורה וטועם נעימות הצפונות אשר היו בעילום והסתר טרם עמלו, והן הנה החידושים משמחי הנפש ומלהיבי אהבה עילאית מורם מכל שפלות הגופניים ומהפכים גשם לנשמת חיים, ע"ש.
 לא. בכת"י ריז"ס זה מופיע כהמשך למש"כ רבינו [להלן סי' סד] בענין יששכר וזבולון כי צריך שישתוה בעיניו אם הוא עובד או אחר רק שיעשה רצון הבורא יותר, וכן בחידושים יהיה שוה בעיניו מה שמחדש בעצמו או שחידשו חבריו רק ישמח שיצא הדבר לאור.
 לב. תחילת הקטע מובא להלן סי' סד, ע"ש.

בכוח חידושי תורה להחיות מתים
 עוד כתב רבינו ב'רוח חיים' (פ"א מ"א):
 "גם בעסקו בגפ"ת ועיונו בהם ובכל
 הפלפולים, הכל הוא נדבק בהקב"ה כי הכל
 מסיני, אף מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש
 נמסר למשה מסיני [נוסח הצריז"ס: ואף
 התוספות ומהרש"א], והוא הורידה לארץ,
 וקודשא בריך הוא ואורייתא חד הוא,
 והדבוק בתורתו דבוק בו יתברך שמו. וסופר
 מאדונינו דוד, הגאון בעל ה"ט", שאשה
 אחת צעקה אליו, אהה ארוני, והנה בני
 [יחידין] נחלש למות, ויאמר לה, התחת
 אלקים אני, ותאמר, אל התורה שבאדוני
 אני צועקת, כי קודשא בריך הוא ואורייתא
 חד הוא. ויאמר לה, הלא זאת אעשה לך.
 הדברי תורה שאני עוסק כעת עם תלמידי,
 אני נותן במתנה להילד, אולי בזכותו יחיה,
 'ובדבר הזה תאריכו ימים' כתיב. ובאותה
 שעה חלצתו חמה. הרי שבכל עסק

מהתורה בכח דבקותו זכותו להחיות
 מתים". ובנוס"א (מכתי הצריז"ס זצ"ל) כתוב:
 "והשיב לה [הט"ז], החידוש שחידשתי¹²²
 בתוספות כעת, יהיה על בנך, והלכה לביתה
 ומצאה שבנה נתרפא וחיה. וגם שבכל
 החידושים יכולים להחיות מתים, כי העיקר
 היא התורה".



7 מה שמחדש בתורה זוכר ומתקיים בידו

ג. והגר"א במשלי (יה, כ) כתב: "ממה
 שמחדש בתורה שהוא פרי פיו, יתשבע
 בטנו, כי זה מתקיים בידו וזוכר", עי"ש. עוד
 כתב (סוף משלי): "תנו לה מפרי ידיה, שמה
 שמחדשין בתורה הוא נקרא פירות של
 תורה, והתורה עצמה הוא 'מעשיה' עצמה.
 ולפי פשוטו המעשה נראה מיותר ואינו
 מובן, אך כאשר מחדשים פירושים,
 אז ה'מעשים' מתוקים מאוד, וזהו 'תנו
 לה מפרי ידיה' ואז 'זיהללוה בשערים'



בדבר החדש לומר, דלא מחזיקין חוקה דרבא אלא
 בנקבות ולא בזכרים, אמת דבר חדש הוא." [ועי"ש
 שכתב עוד: "כל הנ"ל כתבתי לא לחלוק על כתיב
 ולא לדחות דברי קדשו, רק באתי לדון לפני כתיב,
 כי כך דרכה של תורה פטפוטי דאורייתא טבין".
 וכענין שם (ס"א א אות ח): 'יהואיל וכל פטפוטי
 דאורייתא טבין, אמינא ביה וכו"'. ולשון זו הוא
 בירושלמי ברכות פ"ט הי"ד].

מדברי הצריז"ס שטעם הרמ"א אינו משום שצריך
 שהזבולן יהיה גורם הלימוד, ואם היששכר כבר
 למד ללא תמיכתו נמצא שלא למד מכוחו, אלא
 דא"א לתת זכות של תורה לאחר שכבר זכה בה,
 ורק קודם שזכה יכול להעבירה, ולכן הוצרך הט"ז
 ליתן במתנה להילד את זכות התורה שיחדש ולא
 שכבר חידש מקודם. [אמנם יתכן שהכוונה שכיון
 שמכוח אותו חולה נתחזק הט"ז לברר את ההלכה
 ולחדש בה, נזקק החידוש לזכות החולה, והרי זה
 כזבולון הגורם תורתו של יששכר]. [ועי"ש שו"ת
 משיב דבר סי' יד, ובמשיב החו"א בקו"א ח"א מו.
 ובעיקר ענין מכירת זכויות המצוות עי' שו"ת
 מהר"ם אלשקר סי' קא בשם רב האי גאון].

126. לנוסח זה י"ל דדוקא חידושי תורה שהם
 תורה דיליה ונקראים על שמו, יכול ליתנם במתנה
 ולהעביר זכותם לאחר. [ויש לציין כעין מעשה זה
 עם מהרא"ל צונץ זצ"ל (הובא בקונ' תפארת אריה
 אות לח) שאמר: 'רבש"ע, בזכות שתרצתי עתה
 דברי הגמרא מקושיית התוס', כן תתיר את האשה
 הזאת מקושיית לידתה'].

[ובקובץ ישורון (חי"ח עמ' תתלט) הובא מכת"י
 רבי אליעזר קצנלנבוגן זצ"ל (חתנו של רבי רפאל
 מהמבורג זצ"ל) המעשה עם הט"ז, שהשיב: 'הנה נא
 תוצתי היום קושיית תוספות, ואותו תירץ הנני נותן
 לה במתנה להגין בעדה'. ובספר אבן יעקב (עמ"ס
 חגיגה קנ"ו הדרושים סי' ו) הביא רבי יעקב הכהן
 מעסקין זצ"ל מעשה זה כפי שסיפר רבי נתן צבי
 פינקל זצ"ל בשיבה בסלבודקא (כפי ששמע מרבי
 צבי הירש זצ"ל). עי"ש כל המעשה, ושם כתוב:
 "אמר לה הט"ז כי זה שני שבתות שאני עמל ויגע

והנה הצריז"ס הגיה שם בכת"י: "והשיב לה
 החידוש שאחדש, כנ"ל, עיין ש"ך סי' רמ"ו". [ובהעתקה
 אחרת ציין הצריז"ס לבית יוסף בסי' רמ"ו]. וכפי
 הנראה כוונתו להא דכתב שם הרמ"א (ס"א, ועי"ש
 בש"ך סק"ג): 'ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא
 יעסק בתורה ודוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו
 השכר, אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור
 חלקו בשביל ממון שיתן לו'. ומבואר לכאורה

התלמידי חכמים
 המצוינים בהלכה
 הגר"א (שם נג, כה) ע
 ותגל יולך תקדי, "כי
 לעולם הבא, כי מע
 בכל יום מחידושו"

ורבי אברהם:
 ב'מעלות התורה':
 שיש בעולם הזה,
 ששם המה באו
 הרוחניות. וכל כסף
 לכל אחד ואחד ת
 התועלת וחשיבותם
 למעלה, רק בחשיו
 התענוגים שלמט
 ברוחניות. ולכך נ
 אלו, רצה לומר ר
 למעלה המתיחסים
 הזה. ולכל אחד ז
 ומעשיו הנאותים. ר
 הרוחניים אמר, ע
 התענוג לומדי הח
 לחדש חרושין בתו
 שכתב בזוהר הקדו
 מתחדשין ומתגדלי
 תכלית".

חידושי תורה נקו
 ומתבררים הד

ד. זה לשון

בסוגיא חמורה של ה
 יגיעתי בשני שבועות
 השמים ירחמו עלייך].
 127. ועי"ש מש'
 ההתורה היא ב'בינד
 וכתב שם הגרמ"מ ב
 שבתורה מחדשין תמי
 קבועים ואינן מתחדש

ארחות חיים

כגו ראש

הוציא י"י. כה משה זכרוןק זצ"ל

התלמידי חכמים היושבים בשערים המצוינים בהלכה 'מעשיה'¹²⁷. ועוד כתב הגר"א (שם כג, כה) עה"פ: 'ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך', 'כי אביו ואמו ישמחו בו לעולם הבא, כי מעטרין להם עטרות עטרות בכל יום מחידושינו'.

ורבי אברהם אחי הגר"א זצ"ל כתב בימעלות התורה (אות כא): 'ידוע שכל מה שיש בעולם הזה, יש דוגמתו למעלה, רק ששם המה באופן השלמות ותכלית הרוחניות. וכל כסף וזהב ואבנים טובות, יש לכל אחד ואחד תועלת מיוחד, ולפי גודל התועלת וחשיבותם שהם למטה, הם גם כן למעלה, רק בחשיבות הרוחניות. וכן בכל התענוגים שלמטה דוגמתן למעלה ברוחניות. ולכך נמשלה התורה לדברים אלו, רצה לומר רוחניות הדברים ושרשן למעלה המתיחסים לדברים היקרים בעולם הזה. ולכל אחד ואחד נותנין לפי מדרגתו ומעשיו הנאותים. ועל אלו התענוגים אפילו הרוחניים אמר, שכולם הם בטלין לגבי התענוג לומדי התורה. ובפרט מי שזוכה לחדש חדושין בתורה, עולה על כולנה, כמו שכתב בזהר הקדוש. וגם על ידי חדושין, מתחדשין ומתגדלין עידונו תמיד עד אין תכלית'.

חידושי תורה נקרא כל מה שלומד יותר ומתבררים הדברים מחוורים אצלו

76 ד. זה לשון ה'חזון איש' ב'קובץ

עכשיו אין מקבלין דבר חדש בתורה

ה. והנה כתב הגר"א (ליקוט על תיקו"ז נג, א ד"ה בקירטא באבנין. נדפס בראש הספר): 'וכן הוא בתורה, שעכשיו אין אנו מקבלין שום דבר חדש בתורה כמו בזמן בית המקדש, אלא מה שאנו מוצאים כתוב בספרי הראשונים. ובזמן בית המקדש היו משקים לתורה, וכמו שכתוב על רבי עקיבא (במדר' יט, ה) 'דברים שלא נתגלו למרע"ה נגלו לרבי עקיבא וחבריו', ודריש על כל קוץ וקוץ, וזו היא השקאת התורה¹²⁸, מה שאין כן עתה 'מלכה ושריה בגוים אין תורה', ואין לנו אלא ספיחי הראשונים, הלוואי [שנוכל]

בביאור הגר"א לתיקו"ז מב, א, ב סד"ה דנוגא חדא).

128. הנה החדש נקרא על שם חידוש הלבנה, ואע"פ שהלבנה אינה מתחדשת באמת אלא מתכסית ושוב מתגלית, אעפ"כ זה נקרא אצלה 'חידוש'. וכך הוא בתורה, כל חזרה שמוסיף ומגלה חידושים וברורים זה נקרא 'חידוש' (שמעתי).

129. בספר 'שערי העבודת' (אות ה) המיוחס

בסוגיא המורה של הש"ס יומם ולילה, חכות של יגיעתי בשני שבועות הללו יגן על בנך החולה ומן השמים ירחמו עליו'.

127. וע"ע משיב הגר"א (משלי ה, כ) התורה היא ב'בינה', המצוות הם ב'חכמה', וכתב שם הגרמ"מ משקלאב זצ"ל: 'זבזה תבין, שבתורה מחדשין תמיד חדושין, אבל המצוות הם קבועים ואינן מתחדשין כלל'. (וע"ע בענין חידושי

נכלל בדבריהם הכ
לביאור הגר"א לספד
אסופות, רבותינו הג
התלמוד אשר נסתם
בעדנו להבין ולהורו
כתב בהקדמת 'שנות:
סקי"ד]. ומבואר לכאו
התלמוד, כל מה שהיו
כבר נתגלה ונכלל
ומעתה אין דברים
נתגלו, וכל עמלנו בו
דברי חז"ל ולגלות
בדבריהם.

ולפי זה יש לפר
בכת"ר כאן בגדר 'חי
שלומד יותר ומתבו
בטעמים ופירושים
כוונתו לחידושים של:
שמאז אין לנו דברים
להבין הישנות ול
הרמזים כבר בדברי
'חידושי תורה' וכדק
הגרי"א הנ"ל: 'מלין ז'
שזה הכוונה בדברי
החיים' (שיד פ"ב): "ק'
דברים חדשים ויע
ידיהם", עי"ש, והיינו
חדשים ממש, ויש שז

ז. אמנם עיקר
כאן היתה (כמבואר ב

אלפיים שנות תורה, ו
שבעל פה שעתידין להו
לא יתגלו עוד עד עת
תורה שבעל פה, דאו נו
ומעתה עיקר עמלנו בו
הטעמים וההלכות הרמו
134. ובוה יש לבאו
נו) להגרי"א, לגבי מצוו
שיעור כלל, וכל ימיו
היינו דברי תורה כל

אדרא רבא (פר' נשא, נדפס בראש תקוניו):
'ובחורבן אחר ד' אלפים חזר לתהו שסיימה
התורה".

והנה דברי רבינו הגר"א נשגבים
ונסתרים, אך העולה מתוך דבריו הוא, שרק
בזמן בית המקדש היו מקבלין דברים
חדשים בתורה ובכל יום היו זורעים
ומשקים וקוצרים פירות חדשים של תורה,
אבל עכשיו אין לנו אלא להבין הישנות מה
שאנו מוצאים כתוב בספרי הראשונים, ורק
לעתיד לבוא תורה חדשה מאתו תצא. ועוד
מבואר מדבריו, דהתורה נסתיימה ונשלמה
בתום אלפיים שנות תורה, ומאז אין לנו
דברים חדשים בתורה, דכל מה שהיה עתיד
להתגלות עד ביאת המשיח, כבר נתגלה,
ומעתה התורה נשלמה ונחתמה ולא יתוספו
בה דברים חדשים¹³³.

1. ורבינו הגר"ח בהקדמתו לביאור
הגר"א על שו"ע, כתב בתוך דבריו: "שחננו
ה' בינה לדלות ממעמקי דברי השי"ס, אשר
כל מה שתלמוד ותיק עתיד לחדש, הכל

דנטעתון תמן במדברא'. ובח"ג (קסו, ב): 'זכמה מלין
חדתין עתיקין אתחדש באורייתא בהאי ליליא',
(וע"ע שם קסח, א; קעא, ב). ומשמע מדברי הגר"א,
שכמקומות שהוזכר בוהר 'מלין חדתי' (ולא נאמר
גם עתיקין, כמו בח"א סג, ב; ח"ב צה, א; קנג, א;
קפג, ב; ח"ג קסב, ב ועו"מ), הכוונה לדברים חדשים
ממש ולא רק להבין את הישנות.

132. הלש"ם בהגהותיו על ספד"צ מגיה
במקום 'ונעלם' דצ"ל 'ונשלם'.

133. הנה המהר"ל ב"גור אריה' (שמות לד, כז)
כתב: "כבר נתנו טעם בפרק שני דעירובין למה לא
הותר לכתוב תורה שבעל פה, מפני שאין קץ וסוף
לתורה שבעל פה, כדכתיב 'עשות ספרים הרבה אין
קץ', ולא כתבה התורה אלא דבר ששייך אליו
כתיבה, דכל דבר שנכתב הוא משוער ומוגבל, זה
מה שנכתב. ודבר שבעצמו אין לו קץ וסוף, נהגה
עמו התורה כמו שהוא ראוי, שלא יהיה נגבל
ומשוער ונכתב כלל בתורה, וזהו ענין שנאסר
לכתוב תורה שבעל פה. ולפי דבריו אולי י"ל, דלכך
תורה שבע"פ נכתבה בדור המשנה, שאז נסתיימו

להבין דבריהם"¹³⁰. עוד כתב שם הגר"א
(דיה תניא ארי"ש): "ובחורבן נתבטלה העבודה
וכן התורה, כמ"ש (חגיגה ה, ב), כיון שגלו אין
לך ביטול תורה גדול מזה". ובהמשך שם
(דיה ואינהו בשולי כרמא) כתב: "בזמן הבית היו
קוצרים בכל יום וזורעין מחדש, אבל בזמן
הזה אין העולם ניוון אלא מספחים".

עוד כתב הגר"א (תיקו"ז סו, ב): "וכן הוא
בתורה, שאין דבר חדש עתה, אלא להבין
הישנות, וכמו שכתוב בכמה מקומות¹³¹:
'מלין חדתיך עתיקין', ולעתיד לבא תורה
חדשה מאתו תצא (ויקרי יד, ג), יין המשומר
בענביו כו' (ברכות לד, ב)".

והגר"א בביאורו לספד"צ (פ"א ד"ה לא הו
משגיחין אפין באפין, דף ב, א) כתב: "וכמ"ש על
ב' אלפים שנה בלא תורה, ב' אלפים תהו
וב' אלפים תורה וב' אלפים ימות המשיח,
כי התורה נסתים ונעלם¹³² בסוף ד' אלפים
שנה כידוע, ובעונותינו [שרבו, יצאו מהן
מזה] שיצאו וכו' אין תורה ואין משיח הוא
תהו בגלות", עי"ש. (וכן כתב בליקוט על

לרבינו יונה מגירונדי וצ"ל כתב: "זהיה במקום
ההוא בזמן שבית המקדש קיים בכל עת ובכל שעה
מעין דוגמא שהיה על הר סיני בעת מתן תורה
לענין כבוד השכינה ולענין הנבואה ולענין התורה".
וז"ל הרשב"א בשו"ת ח"א סי' צד: 'ידע כי לכל אלו
יש לבעלי סודות התורה טעמים נכבדים מאד, אף
כי בעון הדור נסתתמו מעינות חכמה אחר שגרם
החטא ונחרב בית קדשנו ותפארתנו שמשם היה
משך הנבואה והחכמה נמשך לחכמים ולנביאים".
ובביאור הגר"א לאבות (ספ"ה) ביאר בזה מה
שאומרים: 'יה"ד וכו' שיבנה ביהמ"ק ותן חלקנו
בתורתך', כי 'מלכה ושריה בגוים אין תורה', עי"ש
ובחידושי לברכות ת, ב.

130. עי' ירושלמי (שקלים פ"ה ה"א):
'הראשונים חרשו וזרעו ניכשו כיסחו עידרו קצרו
עמרו דשו זרו ברוו טחנו הרקידו לשו קיטפו ואפו,
ואנו אין לנו פה לאכול'. וזהו שאמר הגר"א 'הלוואי
שנוכל להבין דבריהם'.

131. עי' וזהר (ח"ב קפג, ב): 'אמר ליה חייך
דנשמע מלה מפומך מאינון מלין חדתיך עתיקין